

RODIČE – NEČEKANÍ SPOJENCI

Jak rozvíjet partnerský dialog mezi školou a rodinou

VAR ANTY

MŠMT

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

RODIČE – NEČEKANÍ SPOJENCI

Jak rozvíjet partnerský dialog mezi školou a rodinou

OBSAH

1. Téma, které je „in“	5
Praktické informace pro čtenáře	7
2. Principy spolupráce	9
3. Partnerství ve výchově	12
Vytváření prostoru pro partnerství	16
4. Pravidelná transparentní komunikace	22
4.1 Máme společný zájem aneb O čem potřebujeme komunikovat?	25
4.2 Jak vyjasnit, co očekáváme, a především co potřebujeme?	33
4.3 Pravidla – proč jsou důležitá?	34
Znají rodiče pravidla školy?	35
„To je přece ve školním řádu“	36
Tvorba pravidel	36
4.4 Komunikace – jak na to?	39
Obecné tipy k jednání	41
4.5 Jak na to? Příklad: když rodiče nehovoří česky	46
4.6 Přístupy a praktiky v komunikaci, které mohou podpořit partnerský dialog	51
Nenasílná komunikace	51
Aktivní naslouchání	55
5. Rodiče se zapojují do aktivit školy	57
6. Proměna společenských hodnot a kultury školy	61
Kázeň a autorita	63
Orientace na výkon	64
Jak je to s těmi hodnotami?	65
7. Psychohygienu pro učitele	67
Psychohygienu a hranice profese	69
8. Zdroje	72
9. Varianty	77
10. Přílohy	79

VYSVĚTLIVKY

vysvětlení a více informací

inspirace odjinud

příklady z praxe

TÉMA, KTERÉ JE „IN“

1

Téma komunikace školy s rodinou se čím dál častěji dostává do povědomí a zájmu veřejnosti. Spolupráce rodin a škol je nejen jedním z pilířů inkluzivního vzdělávání a komunitních škol, ale především ukazatelem kvality ve vzdělávání obecně.

Evropská komise v roce 2000 vypracovala *Ukazatele kvality školního vzdělávání*, přičemž jedním z těchto ukazatelů kvality je právě i účast rodičů. Vyzdvihován je především její dopad na „zlepšování provozu školy a na kvalitu vzdělávání dětí“. Zpráva EU dále uvádí možnosti zapojení rodičů v orgánech školy nebo v rámci dobrovolných aktivit, např. pomoc v družině. „Tento ukazatel vyvolává důležité základní otázky týkající se úlohy a vlivu rodičů, pokud jde o přidanou hodnotu, kterou mohou vnést do tohoto procesu, a okolnosti, za kterých je přínos rodičů nejrelevantnější a nejužitečnější.“ Jako dobrý příklad spolupráce se ve zprávě objevuje Německo, „kde se organizují semináře pro rodiče, aby byli informováni o novém vývoji v učení a vyučování.“¹ (Zpráva EU, 2000) Komunikaci rodičů se školou následně doporučuje také MŠMT v rámci školního preventivního programu. (MŠMT, 2001)

V zahraničí je v současné době tato problematika objektem řady výzkumů i akademických prací (viz přehled literatury) a také u nás se v posledních letech tomuto tématu věnuje řada autorů. Existují tu mj. příklady dobré praxe a koncepty ve vzdělávání, které spolupráci s rodiči dlouhodobě podporují a realizují, jako např. program *Začít spolu* občanského sdružení Step by Step (Krejčová a Kargerová, 2003) nebo mediálně známý

projekt *Rodiče vítání* společnosti EDUin. (www.rodicevitani.cz)

Z výzkumu, který v roce 2004 provedla Rabušicová, vyplývá, že „ředitelé zahrnují otevřenost mezi priority své řídicí činnosti. Zaměřují se přitom zvláště na vztah k rodičům, který vnímají jako důležitý především na nižších stupních škol. ... Poněkud stranou stojí důraz na image školy – tedy na sebezprezentaci v širším veřejném prostoru.“ (Rabušicová a kol., 2004a, s. 70) Současně je zájem rodičů o dění ve škole dle výzkumů velký. (Stenmark, 2009; Perfect Crowd, 2011) Pokud se tedy cíleně ptáme rodičů a učitelů na spolupráci, obě strany deklarují, že je pro ně velmi důležitá. Nicméně při samotné snaze o otevřenost škol vůči rodičům existuje v praxi řada pochybností a bariér, „které přes deklarované pozitivní postoje faktické realizaci otevřenosti brání... Skutečným smyslem jejich sdělení tedy v podstatě bylo: myšlenka je správná, ale my ji vlivem vnějších okolností nemůžeme důsledně naplňovat.“ (Rabušicová a kol., 2004a, s. 71)

V rámci této publikace bychom se proto chtěli zaměřit na to, co nejčastěji způsobuje bariéry komunikace mezi rodiči se školou a možnosti, jak je odstranit. Pokusíme se přinést konkrétní tipy na otevřenou spolupráci školy s rodinami a ukázat, jaké faktory v jejich vzájemné komunikaci hrají roli.

1 Tato zpráva o kvalitě školního vzdělávání byla vypracována odborníky z ministerstev školství 26 zemí, kteří se zúčastnili činnosti pracovního výboru zabývajícího se kvalitativními ukazateli.

Tématu spolupráce škol s rodinami jsme se ve Variantách věnovali již dříve, a sice v rámci projektu *Ententýky*, který měl za cíl prohloubit a rozšířit pojetí od interkulturního k inkluzivnímu vzdělávání. V rámci projektu jsme realizovali mj. výzkum *Rodina a škola* (Lábusová a kol., 2012), který mapoval způsoby komunikace mezi školami a rodinami ohroženými sociálním vyloučením. Získali jsme tak konkrétní příběhy rodin – ať už rómských či rodin migrantů, které jsme částečně použili i v této příručce.

Vycházíme přitom z toho, že pokud chceme zlepšit vzájemnou komunikaci, musíme nejdříve změnit vlastní styl komunikace, protože měnit můžeme vždy jen u sebe.

Jak již bylo řečeno, spolupráce s rodiči je u nás i v mezinárodním kontextu chápána jako důležitý faktor pro úspěšné zapojení všech dětí do školního vzdělávacího systému.

PRAKTICKÉ INFORMACE PRO ČTENÁŘE

Tato publikace by měla ve stručnosti shrnout význam komunikace rodiny se školou, základní principy, které by komunikace měla naplňovat a především nabídnout tipy a nástroje na zlepšení vzájemné komunikace v konkrétních situacích – méně i více běžné.

Představíme vám různé příběhy, perspektivy rodičů i učitelů a pozveme vás k za-

„Naším úkolem je vytvořit školy přátelské k rodičům a domovy přátelské ke škole,“ říká Joyce Epstein z Centra pro partnerství škol, rodičů a komunity při Hopkinsově univerzitě v Baltimoru (Inclusive Schools Network, 2012). Školy přátelské k rodinám jsou v jejím pojetí inkluzivní, vítají všechny děti a oceňují jejich rozmanitost. Rodiny otevřené škole pak podporují vzdělání, pomáhají s úkoly a posilují úlohu školy doma. Navíc se ukazuje, že spolupráce škol s rodinami zlepšuje úspěšnost dětí ve škole i v životě. V USA existuje řada asociací, které se věnují profesionálnímu partnerství rodin a škol² a zároveň podpoře vzdělávání budoucích pedagogů, aby spolupráci s rodiči uměli pěstovat. Základními hodnotami, na kterých spolupráce stojí, je respekt, zodpovědnost a vzájemné vztahy.

Jde tedy hlavně o to, jakou kulturu komunikace ve škole a se školou pěstujeme. Snaha o otevřenou komunikaci bez předsudků je proces, který nás může dovést k inkluzivní a kvalitní škole.

myšlení nad hledáním řešení konkrétních situací.

Příručka vychází mj. z empirických dat nasbíraných v rámci spolupráce a pilotních seminářů pro školy na téma komunikace s rodiči v rámci projektu *Ententýky*, který se uskutečnil v roce 2013. Naše zjištění vycházejí jak z práce s celým pedagogickým sborem, tak s rodiči žáků.

2 Family Involvement Network of Educators, Harvard Family Research project, Harvard Graduate school of Education www.hfrp.org; Center on School, Family and Community Relationships Hopkins University <http://www.csos.jhu.edu/p2000/center.htm>

Témata jednotlivých kapitol jsme proto vybírali podle toho, jaké otázky (a problémy) týkající se komunikace a vzájemných vztahů se mezi rodiči a učiteli objevovaly nejčastěji.

Získané poznatky podkládáme vybranými kazuistikami a rozhovory s jednotlivými učiteli, rodiči a pracovníky neziskových organizací a samozřejmě informacemi z citovaných zdrojů a výzkumů.

Když v textu hovoříme o učitelích nebo učitelkách, máme tím na mysli vždy zároveň obě pohlaví. Rodiči nebo rodinami máme na mysli všechny zákonné zástupce dětí nebo jejich opatrovníky.

Příručka je určena jak školám, tak rodičům. Vycházíme ale z toho, že první krok ke spolupráci musí udělat školy jako instituce, v jejichž prostoru se většinou rodiče s učiteli setkávají. Proto nabízíme o něco více informací právě školám.

Příručka je strukturována do osmi tematických kapitol. V kapitolách 2-5 představíme principy pro spolupráci rodin a škol, které bychom rádi doporučili. Poslední tři kapitoly se věnují tématům kultury vzdělávání, pravidel a psychohygieny pro učitele. Tato témata jsme v rámci pilotních seminářů pro učitelky, rodiče i v nasbíraných kazuistikách opakovaně vnímali jako důležitá a v literatuře málo zpracovaná, přestože mají pro současný stav spolupráce škol a rodin velký význam.

PRINCIPY SPOLUPRÁCE

2

Pokud přijmeme za vlastní, že spolupráce rodičů a školy je prospěšná, je dobré podívat se na to, jak taková spolupráce může vypadat, jak může být kvalitní s ohledem na rozvoj školy a lepší podmínky pro vzdělávání dětí, neboť to je společný zájem a cíl všech zúčastněných.

Jako principy, které chceme v rámci spolupráce škol s rodinami prosazovat a které zároveň slouží jako struktura této příručky, jsme vybrali:

- **partnerství ve výchově** – tím rozumíme vzájemný respekt a úctu mezi rodiči a pedagogy, vědomí společné odpovědnosti za rozvoj a vzdělání dětí,
- **pravidelná transparentní komunikace** – tím máme na mysli společný dialog o dítěti a s dítětem, vyjasnění vzájemných očekávání a především potřeb rodin a škol, rozvoj rozmanitých forem komunikace, které budou srozumitelné a přístupné širokému spektru rodičů,
- **rodiče se zapojují** – tím rozumíme zapojování rodičů do rozhodnutí o vzdělávání dětí ve škole, možnost poskytovat návrhy i konstruktivní kritiku, zapojení rodičů do aktivit školy (využití jejich znalostí, schopností a zdrojů) a v neposlední řadě také jejich vzdělávání.

Zvolené principy vychází jednak z přístupu *Anti-Bias* (Derman-Sparks, 1989, s. 97), který jsme začali rozvíjet v rámci již zmíněného projektu *Ententýky*, a dále z německých kritérií kvality spolupráce rodičů se školami. Konkrétně z dokumentů *Hamburských doporučení pro vzdělávání*³ (Hamburger Bildungsempfehlungen, 2012, s. 51) a Berlínského vzdělávacího programu (Berliner Bildungsprogramm, 2007, s. 80-83)⁴, na jejichž přípravě se podílel Institut pro situační přístup v Berlíně (ISTA) a s nímž dlouhodobě spolupracujeme.

Zároveň se nám význam principů opakovaně potvrdil v rámci sbírání podkladů pro tuto příručku i v rámci zmíněných pilotních kurzů, které jsme k tématu realizovali.

Uvedené principy lze objevit například i v doporučeních k budování partnerských vztahů škol s rodinami od Terryho Bulla z University v Leicesteru. Jeho doporučení pěkně shrnují, o co nám jde (citováno podle Trnková, 2004, s. 54):

3 Qualitätsansprüche und Indikatoren für die Zusammenarbeit mit Eltern

4 Berlínský materiál pro interní evaluaci je zaměřen na mateřské školy, ale lze jej zobecnit i pro základní a střední školy, neboť se jedná o obecné principy, které budou mít na různých stupních specifické projevy.

- „1) **Informování** – rodiče mají vědět, jak se dítěti ve škole daří, ať již v učení, nebo ve vztazích, rovněž jaké má škola vzdělávací prostředky, jak se rozvíjí atd.
- 2) **Vysvětlování** – rodiče by měli rozumět tomu, co se ve škole děje, jakými metodami jsou jejich děti vyučovány a proč.
- 3) **Pozorování** – rodiče by měli dostat možnost nahlédnout do skutečného života školy, nejprve třeba při zvláštních příležitostech (den otevřených dveří, koncerty, sportovní dny) a posléze i do běžného vyučování (přítomnost ve třídě).
- 4) **Participace** – rodiče by měli dostat příležitost skutečně pomoci učiteli, ať již jako výpomoc při akcích mimo školu, při přípravě výukových materiálů nebo jako asistenti při výuce.
- 5) **Rozhodování** – s rostoucí znalostí školy a jejího vnitřního života by rodiče měli dostat příležitost zapojit se do procesu rozhodování o škole, jejím kurikulu a rozvoji.“

Uvedené principy vysvětlíme a rozvineme v následujících kapitolách.

A group of people are sitting around a table in a room decorated for a party. The room has blue walls, white curtains, and a large bouquet of flowers on the table. A woman in a black jacket and red scarf is talking to a man in a black jacket. A woman in a red top and blue pants is sitting in the foreground, looking towards the group. The floor is covered with a patterned rug.

3 PARTNERSTVÍ VE VÝCHOVĚ

Jako první se budeme věnovat principu **partnerství ve výchově**. Základními hodnotami, které si s tímto principem spojujeme, jsou **vzájemný respekt, demokratická kultura a důvěra** coby podmínka k otvírání dialogu.

„Potřeba spolupráce školy a rodiny vyplývá z potřeb dítěte. Není to tedy výmysl učitelů ani moderní pedagogiky, jak se některým rodičům může zdát. Již Komenský klade důraz na výchovu jednotnou. Když vezmeme v úvahu, že nejen rodina, ale i škola tuto výchovnou úlohu plní, jejich spolupráce je pro splnění všech rodinných i pedagogických cílů nezbytná...

Spolupráce mezi učitelem a rodiči je také určitý vzor chování pro žáky.“ (Hladíková, 2011, s. 35)

Partnerství ve výchově tedy zahrnuje aktivity a snahu jak ze strany školy, tak ze strany rodičů. „Způsob, jak rodiče jednají s učitelem, dítě lehce přebírá a pokládá jej

za běžný. To si často rodiče neuvědomují. Pokud řeší nedorozumění s vyučujícím rázněji za přítomnosti svého potomka, bude žák tento způsob chování se k učiteli považovat za běžný. Svému dítěti tak rodiče nezáměrně škodí, protože to se identifikuje se vzorem chování, které ve škole není akceptováno. Podobně rodič, který komunikací se školou pokládá za nedůležitou, dává svému dítěti vzor laxnosti a nezájmu ...“ (Hladíková, 2011, s. 35)

Věříme, že **partnerský přístup** je více funkční pro kvalitní spolupráci, neboť vede pozornost k **vědomí společné zodpovědnosti škol a rodin za vzdělání a rozvoj dítěte**.

SNAHA O AKTIVNÍ PARTNERSTVÍ VE VÝCHOVĚ – VZÁJEMNÉ UZNÁNÍ MŮŽE ZAHRNOVAT:

- zjišťování očekávání a potřeb rodičů z hlediska výchovy, vzdělávání, péče (viz pravidelná a transparentní komunikace),
- zohlednění prostředí školy – rodiče by měli vědět, jaké jsou možnosti a hranice toho, co škola může zajistit, a tyto by měli respektovat,
- srozumitelné informování rodičů o vzdělávací koncepci školy,
- zájem rodičů o vzdělávací koncepci školy a její respektování,
- otevírání dialogu o představách ve výchově a hledání vhodných nástrojů a cest kooperace,
- nastavení pravidelných rozhovorů s rodiči o pokroku jejich dítěte (alespoň jednou ročně),
- pravidelnou účast na navržených pohovorech a třídních schůzkách,
- vstřícnou komunikaci ze strany rodičů – reagovat na učitele, když to potřebuje,
- důvěrné zacházení s informacemi,
- zohlednění specifického prostředí rodičů, dialog o představě vzdělávání, kde rodiče mohou sdělit, co je pro ně důležité,
- snahu o vzájemné uznání a respekt rodičů a učitelů,
- snahu o demokratickou kulturu školy, jejíž přirozenou součástí je spoluúčast rodičů.

Uvedené body vychází z Berliner Bildungsprogramm (2007, s. 80-83) a Hamburger Bildungsempfehlungen (2012, s. 51), doplněno i o perspektivu rodiče.

Mezi důležité aspekty partnerství a respektu patří mj. přijímání různosti rodičů, zohlednění jejich zkušenosti se vzdělávacím systémem a jejich jazyka. Je potřeba zohlednit rodiče, pro něž je formální vzdělávání vzdálené, nebo rodiče, kteří neznají český vzdělávací systém, a umožnit jim ho poznat a vytvořit si k němu důvěru. Rodiče při kontaktu se školou často vychází ze svých vlastních zkušeností se vzdělávacím systémem a typem škol, který absolvovali, i s kulturou vzdělávání, která v rodině existuje.

Současní rodiče často absolvovali ZŠ v 80. a 90. letech 20. století. Tomu, jak se od té doby změnila kultura školy, se budeme podrobně věnovat v kapitole Kultura školy.

Vliv na chování rodičů a jejich očekávání od školy formuje také typ poslední absolvované školy, jestli se jedná o ZŠ, SOU, SŠ nebo VŠ. Od toho se odvíjí zkušenosti a představa toho, co reálně škola a vzdělání dětem v životě přinese, jestli dovede dětem zprostředkovat potřebné kompetence. Tato zkušenost také formuje styl komunikace, například schopnost porozumění textu (př. porozumění znění školního řádu, který má podobu paragrafů a má až právní charakter). V neposlední řadě má

absolvovaná škola také vliv na to, do jaké míry mají rodiče možnost dítě ve studiu podpořit, např. při domácích úkolech nebo při studiu cizího jazyka.

Zohlednit je třeba také rodiče, kteří nemají zkušenosti se vzdělávacím systémem ČR (resp. ČSSR) a mají omezenou znalost češtiny (viz kapitola Komunikace s rodiči migranty), neboť každý stát má specifický způsob vzdělávání a existují také různé představy o tom, jakou roli hrají ve vzdělávání rodiče.

Význam vlivu předchozího vzdělání a specifických prostředí rodičů na spolupráci rodičů se školou také dokládá analýza *Rodina a škola*. viz (Lábusová a kol., 2012).

„Učitelé a ostatní rodiče se starají o to, aby se rodiče cítili uznávanou součástí společenství školy... V rámci komunikace jsou zohledněny rozdílné zkušenosti rodičů a jejich zkušenosti se vzděláváním jak v ústní, tak písemně formě komunikace, jsou k dispozici v různých jazycích. S ohledem na rodiny žijící na hranici chudoby jsou náklady na školní akce, výlety a exkurze co nejnižší. Případně existuje fond na podporu rodin...“ (Deißner a kol., 2013, s. 6)

VZÁJEMNÉ UZNÁNÍ A RESPEKT

„Jen respektem můžeme učit děti k respektu.“ To je základní poselství přístupu Respektovat a být respektován (Kopřiva a kol., 2006, s. 1). I my vnímáme respekt jako klíčový pro zdařilou spolupráci – co to konkrétně znamená?

„Respektovat druhé, chovat se k nim s úctou, znamená především dvě věci:

- 1) Chovat se k nim tak, aby to nezraňovalo jejich lidskou důstojnost. Základním vodítkem při tom je nedovolit si k nim nic, co nechceme, aby si oni dovolili k nám.
- 2) Přijmout fakt, že se od nás mohou lišit – mají jiný vkus, chutná jim jiné jídlo, mají jiné názory, jiné náboženství, jiné nadání, jiný učební styl, než máme my, a liší se ještě v mnoha jiných věcech, aniž by byli lepší nebo horší než my. Jsou prostě jiní, a to přesto, že jako lidstvo tvoříme stejný druh a máme tytéž základní lidské potřeby.“ (Kopřiva a kol., 2006, s. 14, 15)

Spolupráce mezi učitelem a rodiči jako vzor chování pro děti

„Pokud získá dítě zkušenost, že je i společně s jeho rodinou ceněno a vítáno, pak se snadněji zapojí do procesu vzdělávání. Pokud ale děti neobjeví spojení mezi sebou, svou rodinou a školkou, nemohou navázat na nic, co už znají, jsou nejisté a blokováné. Navíc dostávají zprávu, že jejich rodinná kultura „není normální“, „není důležitá“ a „není žádaná“, to se může projevit například při zákazu mluvit jazykem rodiny, děti pak ztrácí sebedůvěru a není pro ně snadné znovu se zapojit a poznávat něco nového.“ (Azun, 2013, s. 229)

K podobným závěrům dospěli například i Krejčová (Krejčová, ed., 2005 a Krejčová a Kargerová, 2003), Turnbull (Turnbull a kol., 2009) či německá Nadace Vodafone (Deißner a kol., 2013). Turnbull uvádí indikátory respektu jako prvku profesionálního partnerství, kdy se rodiny a profesionálové mají ve vzájemné úctě: uznávání a úcta ke kulturní diverzitě, oceňování dítěte, utváření silných stránek, neodsuzování. Krejčová zdůrazňuje důležitost úlohy rodiny, potřebu zachování důvěrných sdělení a v *Desateru pro spolupráci s rodinou* zdůrazňuje následující:

5 Rozumíme tím kulturu jako kulturu konkrétní rodiny, vzdělanostní kulturu, kulturu, která se pojí s různými profesemi a životními styly rodin.

- **„Respektujeme úlohu rodičů.** Rodiče jsou nejvýznamnějšími činiteli ovlivňujícími vývoj dítěte. Mají právo a zároveň povinnost činit důležitá rozhodnutí týkající se jejich potomka. Bereme tuto jejich nezpochybnitelnou roli v každé situaci v úvahu a podle toho s nimi jednáme. Pěstujeme vzájemný respekt mezi učitelským týmem a rodinami.
- **Zachováváme důvěrnost.** Rodiny mají právo na ochranu svých osobních in-

formací v průběhu i po ukončení školní docházky svého dítěte. Informace požadované od rodin omezujeme pouze na takové, které jsou nezbytně nutné k zajištění efektivního vzdělávání dětí. Informace a záznamy o dítěti mají k dispozici pouze jeho rodiče. Když je třeba poskytnout tyto informace i jiným osobám, seznamujeme s tímto faktem rodiče předem a žádáme o jejich souhlas.“ (Krejčová a Kargerová, 2003, s. 150)

VYTVÁŘENÍ PROSTORU PRO PARTNERSTVÍ

„Rodiny se nezapojí do aktivní spolupráce se školou samy od sebe. Vytvoření opravdového partnerského vztahu s členy rodin vyžaduje mnoho úsilí, při němž je nutné mít na paměti několik zásad, které navázní a udržení kontaktu s rodinami podpoří. Následující „rady“ nejsou jistě vyčerpávající, ale mohou učitelé pomoci snáze dosáhnout jeho cílů.

- **„Podporujte účast rodin.** Je důležité, abyste rodiny nejen pobízeli k účasti, ale poskytovali jim i nápady, myšlenky k zapojení se do programu školy.
- **Budte trpěliví.** Spolupráce s rodiči může být pro váš učitelský tým i pro rodiny novinkou. Vytváření nových vztahů si žádá čas. Intenzivní spoluprá-

ce s rodiči se buduje postupně, průběžným stavěním na malých úspěších.

- **Zůstaňte v pravidelném kontaktu.** Přesvědčte se, že někdo z učitelského týmu užívá některou ze strategií spolupráce s rodinou pravidelně.“ (Krejčová, n.d., s. 5)

Dle výzkumů projektu *Rodiče vítáni* vyplývá, že rodiče se školou často nespolupracují, protože škola nevytváří dostatečné podmínky. (Feřtek, 2011, s. 5) „Spolupráce se totiž do značné míry zakládá na vytvoření strukturovaných příležitostí, při nichž mohou rodiče, případně i širší veřejnost vstupovat do školy.“ (Trnková, 2004, s. 64)

Jak spolupráci podporovat?

Běžně se ve školách konají třídní schůzky, dny otevřených dveří, besídky apod.

Spektrum možností spolupráce je ale mnohem bohatší⁶.

Akce, které umožňují setkání a poznávání rodičů a učitelů:

- první návštěva ve škole, často zápisy – příležitost, kdy lze rodičům představit atmosféru školy,
- setkání předškoláků,
- informační setkání pro rodiče prvňáčků,
- společný pobyt pro rodiče prvňáčků – adaptační kurz, kterého se účastní učitelé, rodiče i děti, rodiče mají možnost vidět děti ve skupině a poznat učitele,
- dny otevřených dveří,

DEN OTEVŘENÝCH DVEŘÍ V NEDĚLI

Základní škola TGM v Mnichovicích tradičně pořádá den otevřených dveří v neděli odpoledne. Účastní se ho celý pedagogický sbor a rodiče mají možnost přijít, aniž by si brali dovolenou. Navíc mají možnost vidět ukázky výuky od angličtiny po tělových a poznat jak různé koncepty učení, tak výsledky dětských aktivit. Co tedy například návštěvníky čeká?

„Den otevřených dveří – neděle 14.00-17.00 hodin

Vítejte a prohlédněte si všechny prostory školy.

V jednotlivých učebnách na Vás čekají naši učitelé, aby Vám podali více informací. Průvodci z řad našich žáků Vám rádi poradí a uvedou Vás do jednotlivých míst v naší škole.“ (www.zsmnichovice.cz)

Následující den pak mají návštěvníci dokonce možnost navštívit přímo výuku školy:

„Pondělí 8.00-15.00 hodin – realita všedního dne

Přijďte se podívat, jak vypadá mnichovická škola.

Nahlédněte zblízka do práce mnichovických školáků, učitelů a ostatních zaměstnanců. Všichni jste u nás srdečně vítáni.“ (www.zsmnichovice.cz)

- rodiče navštěvují vyučování,
- třídní schůzky,
- konzultace učitel – rodič – žák,
- individuální konzultace,
- návštěva pedagoga v rodině,
- společné akce, kde vystupují děti – besídky, koncerty, divadla,

6 Uvedený přehled je inspirovaný aktivitami z textů (Krejčová, ed., 2005), (Feřtek, 2011), (Deißner a kol., 2013) a (Čapek, 2013).

TŘÍDNÍ SCHŮZKY

Tipy na to, jak připravit třídní schůzky, podrobně rozvádí (Feřtek, 2011) a (Čapek, 2013). Co tedy například radí:

„Rodičům zaručujeme, že při třídních schůzkách neprobíráme prospěch a chování jejich dítěte před ostatními rodiči. Každý rodič má možnost konzultovat prospěch dítěte s konkrétním učitelem osobně. Každý rodič osobně dostane písemný přehled o hodnocení svého dítěte. Dnes je nejobvyklejší metoda, že před či po „hromadné“ schůzce s rodiči sedí učitelé ve své třídě a rodiče na ně „stojí frontu“. Není to uživatelsky příliš příjemné, ale požadavek respektu k soukromí takové opatření splňuje.“ (Čtvrté kritérium značky *Rodiče vítáni*, viz. www.rodicevitani.cz)

Více k tématu:

Čapek představuje svůj akční výzkum k průběhu třídních schůzek, dále pak různé koncepce třídních schůzek a možnosti jejich rozšíření (konzultační schůzky, společná třídní schůzka se žáky, dále uvádí příklady z konceptu *Začít spolu* a z Waldorfských škol) v závěru dává tipy pro přípravu a realizaci třídních schůzek krok za krokem. (Čapek, 2013, s. 88-121)

Feřtek představuje balíček první školní pomoci, tipy, co na třídních schůzkách rozhodně neříkat a nedělat. Část z těchto tipů lze vyčíst i z kritérií *Rodiče vítáni*. Dále pak představuje konkrétní příklady z praxe, kde a jak lze realizovat konzultace učitelka – rodič – žák, vzdělávání rodičů a rodičovské kavárny. (Feřtek, 2011, s. 51-63)

- společné akce, kde se aktivně zapojují rodiče – jarmarky, výlety, školní slavnosti,
- vzdělávací akce pro rodiče – jak se ve škole pracuje, jak podporovat děti v domácí přípravě, vysvětlení vzdělávacího programu, rodiče si mohou na vlastní kůži vyzkoušet, jak děti pracují.

Příležitosti pro zapojení rodičů:

- rodiče mohou pomáhat s doučováním/ domácím úkoly,
- rodiče pomáhají při exkurzích, ve výuce – jako doprovod nebo sami připravují náplň a předávají dětem své znalosti a zkušenosti,
- rodiče představují žákům svoje profese,
- rodiče mohou využívat školní knihovnu s dětmi.

Písemné formy komunikace podporující spolupráci pedagoga s rodiči dětí:

- letáčky, brožury, příručky, webové stránky školy,
- zpravodaj, třídní/školní časopis,
- neformální zprávy o dítěti i dění ve škole,
- informační nástěnka pro rodiče,
- Facebook, Twitter,
- elektronická žákovská knížka,
- schránka pro návrhy,
- e-mailové služby a sms zprávy.

Aktivity mohou iniciovat také rodiče. Existuje řada fungujících občanských sdružení při školách, kde rodiče aktivně rozvíjí spolupráci. Např.:

- <http://www.sdruzenizelenec.cz/>
- <http://www.rodiceproskolu.cz/>

Spolupráci můžeme podpořit také pravidelnou analýzou potřeb a evaluací spolupráce. Například lze na třídních schůzkách čas od času rozdávat dotazníky pro rodiče, kde se zjišťuje, jaké formy komunikace rodiče preferují, jaká témata by rodiče se školou chtěli řešit a rozvíjet a samozřejmě také, co na škole oceňují.

Krejčová v *Desateru pro spolupráci s rodinou* (Krejčová a Kargerová, 2003, s. 150) navíc vyzývá k tomu, nabízet více-ro strategií pro zapojení rodin tak, aby si rodiny mohly zvolit tu variantu, která jim bude vyhovovat. Prostor setkání pro další spolupráci je navíc nabízen v čase, který rodičům bude vyhovovat (tedy ve večerních hodinách). Dále se snažíme do spolupráce zapojit celou rodinu – matky, otce, sourozence, prarodiče a další.

Jakou roli hraje prostředí školy

Spolupráci školy s rodiči může podpořit také to, jak škola vypadá, jak se v ní rodiče dokážou zorientovat a jak snadno dokážou najít správné dveře, které hledají. Je srozumitelně označena cesta školou, jsou ve škole směrovky? Zohledňují popisky ve škole a vývěsky také rodiče, kteří nerozumí česky? Jaký je jazyk, kterým jsou sdělení pro rodiče formulována? Není to shluk složitých větných konstrukcí?

„Doporučuji, abyste se někdy vydali po škole a nasadili si rodičovské brýle. Prozkoumejte třeba cestu od hlavního vchodu až k ředitelně a pozorně se rozhlížejte, co z vaší školy vidí na této trase návštěvník. Nebo jděte cestou, kterou si rodiče vyzvedávají děti v družině.“ (Čapek, 2013, s. 86)

Jde tedy o to, udělat si audit, kdy škola zjišťuje, jak se nově přichozí ve škole orientují, jak na ně škola působí. Co návštěvník ve škole na první návštěvě zjistí a jestli najde správné dveře a kontaktní osobu, která se mu bude věnovat. Například je možné požádat „nové“ rodiče, ať se projdou školou a sledují, jaké informace (ne)vidí, co jim chybí, co by uvítali atd.

Důležité také je, jestli je prostředí dostatečně přívětivé pro rodiče, kteří mají jiný mateřský jazyk než češtinu. Působí škola tak, jako že se s nimi počítá? Jedná se o prostředí, kde rodiče i děti vidí, že jsou skutečně vítáni?

JAK SE VZÁJEMNĚ VIDÍME? NÁSTROJ PRO ANALÝZU

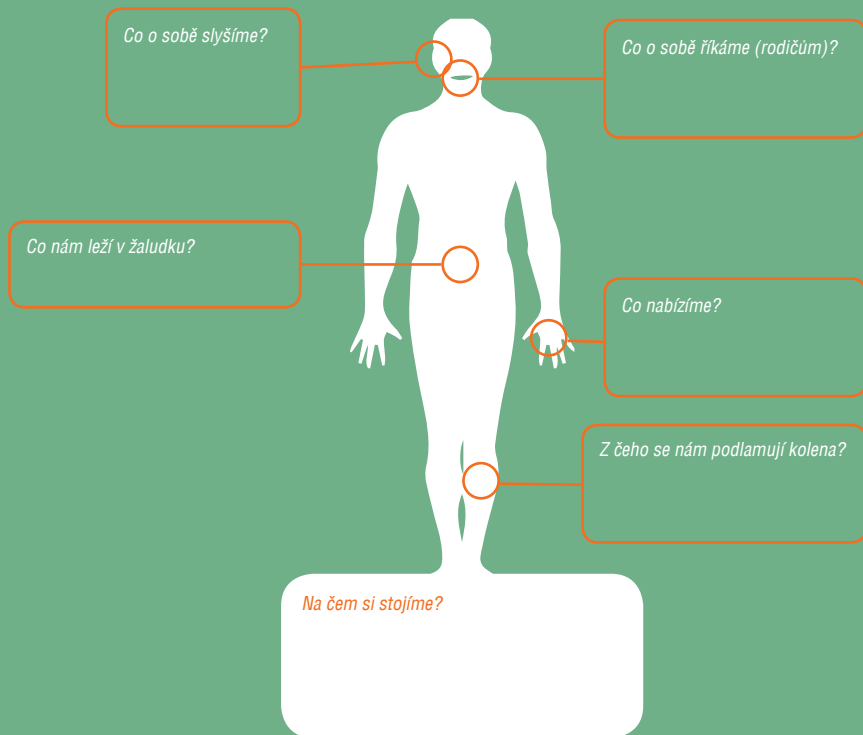

Analýza toho, jak se vidí škola a jak školu vidí rodiče, může sloužit jako první krok pro rozvoj vzájemné spolupráce. Pomáhá také identifikovat, čemu se věnovat nejdříve, kde začít. V rámci pilotní práce s učiteli a rodiči se nám osvědčil jednoduchý nástroj pro analýzu situace spolupráce mezi školou a rodiči, kdy jsme od učitelů i rodičů zjišťovali v rámci skupinové práce odpovědi na následující otázky:

- *Co o sobě slyšíme?*
- *Co o sobě říkáme (rodičům)?*

- *Co nabízíme?*
- *Co nám leží v žaludku?*
- *Z čeho se nám podlamují kolena?*
- *Na čem si stojíme?*

Zaměření otázek je třeba zasadit do kontextu – komunikace škol s rodinami. Tento úkol dělaly jak skupinky učitelů včetně vedení, tak skupinky rodičů. V rámci pilotáže se ukázalo, že rodiče i učitelé objevili stejné silné stránky školy i to, co je možné zlepšit.

4

PRAVIDELNÁ TRANSPARENTNÍ KOMUNIKACE

Druhým principem spolupráce je transparentní komunikace. Tedy komunikace, která je jasná, srozumitelná, explicitní a pravidelná. Jejím výsledkem je, že se rodiče cítí být dobře informováni o práci ve škole.

V této kapitole se podíváme na to, o čem spolu rodiče a učitelé potřebují komunikovat a jak by tato komunikace mohla probíhat. Co je třeba vyjasnit na začátku školního roku, jak nastavit řešení „problémových situací“ a na co si v komunikaci dát pozor. Přinášíme praktické tipy, které

jsme nasbírali v rámci pilotáže na jedné středočeské základní škole nedaleko Prahy. Na závěr kapitoly představíme také koncepty nenásilné komunikace a aktivního naslouchání, které podporují porozumění, a také speciální kapitolu věnovanou komunikaci s rodičem-migrantem.

Co tedy pro nás znamená pravidelná a transparentní komunikace?

Pravidelná komunikace

Škola se snaží být s rodiči v pravidelném kontaktu prostřednictvím internetu, e-mailů, nástěnky. Pravidelnou komunikací lze zabránit tomu, že se rodiče dozvídají ze strany školy jen nepřijemné informace v momentě, kdy nastane nějaký problém, a v důsledku toho se vycvičí jednat a priori z pozice „permanentní obrany dítěte“. Pravidelná komunikace může zároveň povzbudit i učitele, kteří nekomunikují s rodiči jen stran nepřijemností, problémů apod.

Pro učitele je důležité zároveň vědět, co se děje u žáků doma, aby mohli v případě tíživé životní situace individuálně reagovat na konkrétní situaci jednotlivých dětí. Proto je na rodičích, aby z vlastní iniciativy informovali učitele o důležitých událostech v rodině.

Transparentní komunikace

S transparentní komunikací souvisí jasné postupy a procesy ve škole. Rodičům je zřejmé, co s kým řešit. Informace ze strany školy jsou pro rodiče snadno dohledatelné a srozumitelné.

To konkrétně zahrnuje:

- zjišťování očekávání a potřeb rodičů z hlediska výchovy, vzdělávání, péče,
- už před nástupem dítěte probíhá komunikace mezi rodinou a školou – rodina má možnost poznat život a prostředí ve škole; za tímto účelem i v našem prostředí známe především dny otevřených dveří nebo konzultace,
- rodiče mohou průběžně sledovat, jak probíhá všední den ve škole – dokumentace práce a vývoje dětí (hlavně 1. stupeň), nástěnky, informace na internetu, elektronické žákovské knížky, případně mohou navštěvovat školu i vyučování.

Jednotlivé body vychází z Berliner Bildungsprogramm (2007, s. 80-83) a Hamburger Bildungsempfehlungen (2012, s. 51).

Mluvíme s rodinami o tom, co od sebe navzájem potřebujeme

Zejména na počátku (školního roku, školní docházky nebo ještě před vstupem dítěte do školy), ale i v průběhu školního roku zjišťujeme, jakou představu o vzdělávání svého dítěte a vzájemné spolupráci se školou rodiče mají. Zároveň otevřeně sdělujeme naše představy a záměry. Doblujeme si, jakým způsobem budete udržovat kontakt. (Krejčová, ed., 2005, s. 9)

„Spolupráce s rodiči by měla začít ještě dřív, než dítě poprvé vstoupí do první třídy základní školy. U rodičů se tím posiluje pocit, že spolupráce je nedílnou a samozřejmou součástí návštěvy dítěte v této škole, dokonce její nepsanou povinností. V situaci, kdy následně vznikne problém, lze těžit z předcházející pozitivní spolupráce (před vstupem do školy nebo na samém začátku nebývají obvykle zásadní problémy), kterou škola systematicky budovala od prvního ročníku. Jestliže se škola teprve v situaci výchovného problému seznamuje s rodiči, snaží se s nimi navázat kontakt, úkoluje je a vlastně hned je nucena si stěžovat a řešit nepříjemnosti, jde o velmi sporné východisko pro pozitivní řešení problému. Jestliže je žák ve vyšším ročníku, měl by se učitel zorientovat rovněž ve způsobech komunikace a spolupráce s rodiči u předcházejících učitelů. Někteří mohli komunikovat s ro-

diči takovým způsobem, že ti jsou i vůči novému učiteli velmi ostražití nebo dokonce negativně naladěni.

Základní princip spolupráce, který musí rodiče pocítovat od prvního setkání, je společný zájem na nejlepším fungování a maximálních výsledcích dítěte. Rodič musí cítit, že ho učitel respektuje jako partnera, rovnocenného odborníka, přijímá i jeho dítě a současně je nastaven na to, aby pomáhal jemu i dítěti. V otázkách edukace není totiž většího znalce, než je učitel.

Každá spolupráce však musí vycházet z rovnoprávného vztahu obou stran, byť zákon stále ještě dává silnější pozici škole. Někteří učitelé z nepochopení své role i z jakési hodně vyčpělé tradice přistupují k rodičům spíše jako k podřízeným a absolutním laikům na výchovu a vzdělání, a tedy i jako k trpným a poslušným vykonavatelům jejich představ. Jestliže rodiče nesouhlasí, namítají nebo se jen ptají, pokládají to div ne za drzost. Na druhé straně není realistické ani férové, když rodiče každý den předávají dítě škole a domnívají se, že tím naplnili veškeré povinnosti týkající se vzdělávání.“ (Mertin a Krejčová, 2013, s. 90)

MÁME SPOLEČNÝ ZÁJEM ANEB O ČEM POTŘEBUJEME KOMUNIKOVAT?

Zjišťování a pochopení toho, co jednotlivé strany od komunikace potřebují a očekávají, je nezbytným předpokladem zdařilé komunikace. Co tedy rodiče nejčastěji potřebují sdělit škole? Jaké informace rodiče potřebují vědět od školy? To zjišťo-

valy průzkumy Perfect Crowd (2011) pro projekt *Rodiče vítáni* (Feřtek, 2011, s. 3) a také Hladíková ve výzkumu na devíti ZŠ pro diplomovou práci *Spolupráce učitele s rodiči žáků* (Hladíková, 2011, s. 49).

Kdy kontaktují rodiče školu z vlastní iniciativy? (Hladíková)	O čem si rodiče přejí být informováni? (Feřtek)
Jak se dítěti ve škole daří?	
problémy s klasifikací (12 %) podezření na šikanu (9 %)	prospěch dítěte (88 %) chování dítěte (81 %) nedostatky a slabé stránky dítěte (77 %) nadání, jeho silné stránky (69 %) začlenění dítěte do třídního kolektivu (54 %)
Co se děje ve škole? A co z toho vyplývá pro doma?	
nedostatek informací (24 %) rady, jak postupovat v domácí přípravě (20 %)	způsob výuky (70 %) vzdělávací filozofie školy (36 %)
Organizační informace	
nemoc dítěte (93 %)	akce školy (65 %) nabídka volnočasových aktivit (63 %) podrobnosti o výletech (51 %)

Z uvedených průzkumů vyplývá, že komunikace ze strany rodičů probíhá především ohledně organizačních záležitostí,

klasifikace, když si rodiče neví rady nebo když potřebují něco (zpravidla nepříjemného) řešit.

Co sdělují učitelé

I ze strany učitelů je kontakt s rodinou motivován většinou podobně. „Nejvíce učitelů kontaktuje rodiče, pokud se jim na práci žáka něco dlouhodobě nelíbí, jako druhý častý důvod kontaktu je chování žáka a problémy s klasifikací. Dále učitelé mají snahu o komunikaci s rodiči kvůli podezření na šikanu a z důvodu kázeňského trestu.“ (Hladíková, 2011, s. 63)

Tento přehled můžeme doplnit také výstupy z naší pilotáže, kdy se v odpovědi na otázku: „*Co jako učitelé (rodičům) nejčastěji sdělujeme?*“ objevilo následující:

- známky,
- zprávy – co se ve škole bude dít, organizační informace, akce školy,
- negativní informace – např. poznámky.

Jak od učitelů, tak od rodičů zazněl zároveň názor, že vzájemně vyhledávají komunikaci primárně, když je problém. Pokud komunikace neprobíhá, vychází se z toho, že vše je normální, tedy v pořádku. Na konzultace tedy rodiče nejsou zváni, když není problém.

Ve srovnání s tím, co si učitelé vybavili jako hlavní důvody kontaktování rodičů, vůbec nezazněly informace o způsobu výuky nebo vzdělávací filozofii školy. Následující příklad přitom ukazuje, že na metody a filozofii vzdělávání školy rodiče naráží ve chvíli, kdy nerozumí tomu, co vlastně děti ve škole dělají, a nejsou schopni s nimi dělat domácí úkoly nebo je jinak podpořit v učení.

CO RODIČE POTŘEBUJÍ VĚDĚT? PŘÍKLAD GENETICKÉ METODY ČTENÍ

Představujeme příklad z pilotního semináře, kterého se účastnily učitelky a samostatně také maminky žáků. V části pro rodiče se maminky intenzivně věnovaly genetické metodě čtení, které, jak se zdá, dostatečně neporozuměly.

Co se jedna z maminek o metodě dozvěděla?

„Na začátku schůzek bylo řečeno: budeme pracovat metodou genetického čtení, jistě všichni víte, jak to funguje. A nikdo na to nereagoval. Tak jsem si říkala, jestli jsem si něco asi ne-načetla, tak jsem taky mlčela. Řekli, čte se m.a.m.a., ale co pak s tím dál?“

Pokud rodiče nemají dostatečné informace o metodě, může být pro ně obtížné děti podpořit

například u domácích úkolů: „Naše děti se učí čtení genetickou metodou. Jednou přišla dcera s úkolem, kde bylo pět obrázků, k nimž měly děti přiřadit slovo. Na jednom z obrázků byla nějaká kytky. Věděla jsem tehdy, že umí teprve pět písmenek a K tam nebylo. Lámali jsme si s tím hlavu celá rodina, až jsem potkala známou, co s tou metodou pracuje, a ta mi říká: ‚To je přeče astral!‘ To tedy podle mě není úkol pro prvňáka.“

Ve stejné škole postupuje jiná paní učitelka takto: „Píšu vždycky rodičům zprávy o tom, co děláme, jak to děláme a co od rodičů potřebuji. Děláme to docela polopaticky, prostě takový návod pro rodiče a vysvětlení, proč je to důležité.“

Rodiče a učitelé spolu nejčastěji potřebují komunikovat o organizačních záležitostech, prospěchu a výkonu dětí ve škole a o jejich chování – na těchto věcech se shodnou.

Další spektrum potřeb od toho, kdy se učitelům něco nelíbí, až po to, kdy rodičům chybí informace, je značně nejasné, a právě proto zde také vzniká řada nedorozumění.

Pro zdárnou partnerskou a transparentní komunikaci je nutná výměna informací

Co rodič potřebuje?

Níže představíme výstupy diskuze z pilotního semináře, doplněné o poznatky z odborné literatury (Rabušicová a Pol, 1996, s. 113, citováno podle Krejčová, ed., 2005, s. 16):

Partnerský přístup

Rodiče ocení, pokud je s nimi jednáno jako s partnery, jimž je nabídnuta vstřícná podpora a pomoc při řešení nestandardních situací a nastalých problémů. Rodiče také ke spolupráci motivuje, pokud učitel ocení jejich snahu spolupracovat a připravit dítě na vyučování.

Bezpečí a spokojenost dítěte

Rodiče ocení, pokud budou vědět, že je ve škole jejich dítě v bezpečí a že učitel má zájem na tom, aby jejich dítě bylo spokojené. Rodiče vnímají, zda je personál školy k nim a jejich dětem vlídný a vstřícný. Je důležité budovat vzájemnou důvěru.

o očekáváních rodičů i učitelů. Ať už se jedná o očekávání z hlediska výchovy, vzdělávání nebo i běžného fungování školy. Pro konkrétní školy a interakce je třeba si vždy individuálně a explicitně očekávání ověřit. V rámci pilotáže jsme se zaměřili na to, jaká očekávání a jaké potřeby se u učitelů a rodičů nejčastěji objevují. Přehled zároveň doplňujeme výsledky jiných studií a průzkumů, abychom tak mohli představit základní rámec komunikace rodičů a učitelů.

Důležité informace včas

Rodiče potřebují dostávat důležité informace včas. Potřebují mít přehled o tom, kde jaké informace najdou, na koho se mohou obrátit, pokud něco neví.

Představy o vzdělávání a kompetence školy

Rodiče potřebují vědět, co jim škola může zajistit, co může děti naučit a kde naopak její možnosti končí, aby nedocházelo k situaci, kdy si rodiče myslí, že děti musí doma „doučovat“. Rodiče také potřebují vědět, jakým způsobem bude jejich dítě rozvíjeno a podněcováno ke zvědavosti.

Hranice

S předchozím bodem souvisí také potřeba hranic a jasných pravidel. Co škola od rodiče potřebuje? Kdy rodiče skutečně potřebuje?

PORADNA RODIČE VÍTÁNI

Význam hranic, kompetencí a představy rodičů o vzdělávání ukazuje také to, co rodiče často řeší v internetových poradnách, např. na portálu www.rodicevitani.cz/rubrika/pro-rodice/poradna:

Kolik poznámek při podmíněčném vyloučení mohou ještě dostat, než budu vyloučen? (27. 11. 2013)

Mohu jako rodič nějak zabránit nucení dětí do jídla ve školní jídelně? (22. 11. 2013)

Je stanoven maximální počet hodin v týdnu na SOŠ? (6. 10. 2013) a s tím související Je možné se bránit, když škola překračuje zákonem stanovený počet hodin výuky za týden? (3. 10. 2013)

Výše zmíněné příklady otázek signalizují, že rodiče nejsou dostatečně seznámeni s tím, jak škola funguje, jaká má pravidla a co je v ní důležité.

Internetová poradna projektu *Rodiče vítáni* (www.rodicevitani.cz)

Rodiče podle Petláka také dále očekávají:

- „rovné zacházení, aby děti neměly pocit křivdy, že jsou učiteli nesympatické apod.,
- aby bylo jejich dítě podporováno ve vzdělávání,
- pomoc učitele, vstřícnost při řešení problémů s chováním nebo studijními výsledky žáka,
- zodpovědný a individuální přístup k jejich dítěti,
- že učitel velmi zodpovědně a objektivně hodnotí žáka a je ochotný jim vysvětlit důvody svého přístupu k žákovi, případně jaké jsou jeho intervence,
- vysokou kvalifikovanost a využívání nejen didaktických, ale i ostatních dovedností učitele,
- důraz nejen na didaktické aspekty vyučování, ale i na jeho emoční stránku,
- zájem školy o neformální spolupráci s rodiči.“ (citováno podle Čapek, 2013, s. 22)

Souhrn těchto očekávání dává jasný přehled o tom, jaká témata budou rodiče oslovovat, a dává tak škole možnost, aby se na tyto diskuse dobře připravila.

Rodiče navíc potřebují vědět, že jejich dítě je ve škole v bezpečí, a potřebují být včasné a dostatečně informováni o cho-

du i vzdělávacím přístupu školy. Pokud takové informace průběžně a pravidelně dostávají, jsou velmi spokojeni:

JAKÝ STYL KOMUNIKACE RODIČE OCEŇUJÍ?

V rámci pilotáže rodiče zmiňovali různé způsoby komunikace, které oceňují:

- „S komunikací s paní učitelkou jsem moc spokojená. Komunikuje e-maily, jednou týdně píše, co děti dělají.“
- „Paní učitelka komunikuje e-maily, chválí a všeobecně nekárá. Snaží se s dětmi komunikovat nad rámec vyučování.“
- „Když byly děti v první třídě, dostávali jsme e-mailem od paní učitelky úkoly. Psala nám přesně, co mají dělat a také, abychom to dětem neřekli. Bylo to ale pro nás dobré, věděli jsme, co dítě dělá a má dělat, a mohli jsme to kontrolovat, a zároveň šlo o to, aby bylo dítě samostatné.“

I drobná pozitivní změna v komunikaci, pravidelnost a jasné informace pomohou rodičům lépe se zorientovat v tom, co dítě dělá, a zjistit, jak ho mohou podpořit. Naopak, když rodičům informace chybí, jsou nejistí a ztrácí ke škole důvěru.

Co potřebuje učitel?

Dobrá spolupráce mezi rodičem a učitelem není v žádném případě založena pouze na znalosti potřeb rodičů. Je samozřejmě důležité zohlednit také potřeby učitelů, aby mohli dobře vykonávat svoji práci. Je třeba, aby učitelé vnímali a reflektovali jak vlastní potřeby, tak to, co potřebují od rodičů. Níže představujeme potřeby učitelů, jak je reflektovali na našich kurzech.

Podobně jako u rodičů se i u učitelů objevuje:

- potřeba úcty, respektu, oceňování odvedené práce a podpora ze strany rodičů,
- potřeba budování vzájemné důvěry – učitelky si s tím spojují také to, aby i rodiče plnili dohodnuté požadavky,
- snaha a zájem o řešení problémů, aktivní spolupráce a hlavně dosažitelnost rodičů,
- aby rodiče znali a respektovali jejich pravidla (pravidla učitelů/pravidla školy).

Obě strany, učitelé i rodiče, od sebe navzájem očekávají partnerský přístup. Často ale chybí představa o tom, jak je možné v různých situacích či konfliktech jednat, jak si potřeby a očekávání vyjasnit. Opět se tedy dostáváme k našim úvodním principům. Učitelky a učitelé, školy i ro-

diče od sebe navzájem potřebují respekt, partnerský přístup a také ocenění, snahu a zájem o řešení situace dítěte, stanovené hranice a pravidla – na těchto základech může vzájemná komunikace stát.

„To je přece jasné všem“ aneb Implicitní, tedy nevyřčená očekávání

Častou překážkou pro zdařilou komunikaci jsou implicitní, tedy nevyřčená a ne-naplněná očekávání. Mnohdy totiž slepě přepokládáme, že náš komunikační partner „to přece ví“.

Rozdílná očekávání mohou souviset i se společenskými změnami a změnou v kultuře školy (viz kapitola 6). Někteří učitelé často vzpomínají na to, jak byly dříve děti vzornější, dávaly více pozor a poslouchaly. Také si pamatují, že se rodiče o děti více starali, trávili s nimi více času. Pravdou je, že vzhledem k pracovnímu vytížení dnes většina rodičů vyzvedává děti kolem páté hodiny nebo i později. Také styl vý-

uky a pozice dětí ve společnosti se mění. Nelze proto předpokládat, že očekávání, která jsme si vytvořili vůči škole nebo vůči rodičům před dvaceti lety, se dnes setkají s pochopením.

Jaký je tedy rozdíl mezi očekáváními a potřebami? Proč je zapotřebí mluvit o potřebách a nejen o očekáváních? Jak vyjádřit, co pro dobrou spolupráci skutečně potřebujeme?

Podívejme se na výsledky existujícího průzkumu (Rabušicová a Pol, 1996, s. 113, citováno podle Krejčová, 2005, s. 16) a jejich srovnání s našimi poznatky z pilotního kurzu.

OČEKÁVÁNÍ VERSUS POTŘEBY

V některých případech se očekávání kryjí s potřebami. Tam, kde očekávání přesahují skutečné potřeby, je těžké zasahovat v rámci profesionálních kompetencí učitele. Níže uvádíme některá očekávání ro-

dičů, jež se vztahují ke škole a k učitelům, a k tomu doplňujeme, kdy se očekávání kryjí s potřebami a kdy je třeba vysvětlit, jaké potřeby tato očekávání mohou skrývat:

Očekávání rodičů vztahující se ke škole a k učitelům?:

- **Chci poradit, co mám dělat, když s dítětem není něco v pořádku.** Konkrétní potřeba.
- **Chci, aby učitel měl rád moje dítě.** S tímto očekáváním se dá jen těžko pracovat, není totiž jasné, co se za ním skrývá. Je to skutečně náklonnost, co dítě od učitele potřebuje? Potřebujeme, aby se měli všichni rádi, nebo stačí, když se budeme vzájemně respektovat? Toto očekávání je pro konkrétní činnosti učitele bezcenné. Mít rád není nic, co by mohl profesionál zajistit v rámci své práce.
- **Učitel má dítě naučit vše bez domácích úkolů a bez problémů.** Jasně očekávání pravděpodobně spojené s potřebou, aby rodiče nemuseli trávit čas s dítětem nad učením. V rámci sbírání našich kazuistik jsme však k podobnému očekávání nedospěli. Téma domácích úkolů se ale objevilo opakovaně. Rodiče často chodí domů pozdě večer, a tak nechtějí veškerý volný čas trávit s dětmi vypracováváním úkolů. Nicméně chápou, že je třeba se dětem do určité míry věnovat. Otázku domácích přípravy jistě vnímá každý rodič jinak s ohledem na svoji vlastní zkušenost se vzděláváním.
- **Učitel má vyřešit problémy ze školy ve škole.** Co se skrývá za tímto sdělením? Vychází to snad z toho, že to, co se děje s dítětem ve škole, nemá nic společného s jeho dalším životem? Jaké konkrétní problémy mohou mít rodiče na mysli? Znamená to snad, že vůbec nechtějí vědět, co se ve škole děje?
- **Očekávám, že učitel vše naučí dítě ve škole a nemám to za něj dělat já doma.** Zde se jedná o konkrétní očekávání, že učitel odvede svou práci dobře a probere a vysvětlí ve škole dětem dostatečně potřebnou látku.
- **Učitel má zprávy o dítěti podávat soukromě a taktně.** Toto je konkrétní potřeba, z níž je jasné, co konkrétně se má dělat.
- **Učitel má být ve všem spravedlivý.** Co znamená být spravedlivý? Toto je zhruba stejný požadavek, jako aby měli učitelé děti rádi. Neříká nic o tom, jak se má chovat učitel k dětem.
- **Ať škola neobtěžuje a nezatěžuje rodiče.** Není jasné, co to konkrétně znamená, každý si jistě pod obtěžováním představí něco jiného.

7 Tučné odrážky z: Rabušicová a Pol, 1996, s.113 citováno podle Krejčová, 2005.

Očekávání učitelů vztahující se k rodičům:

- **Vytváření pozitivního rodinného prostředí.** Toto očekávání je velmi nekonkrétní a bezobsažné. Pro každou rodinu je totiž pozitivní trochu jiné prostředí.
- **Péče o školní práci dětí a jejich kontrola.** Toto je konkrétní potřeba.
- **Zajištění toho, aby děti nosily do školy pomůcky.** Zcela konkrétní požadavek.
- **Zájem rodiče o setkávání s učitelem.** Konkrétní potřeba by v tomto případě byla dosažitelnost rodiče, když s ním učitel potřebuje mluvit.
- **Plnění požadavků učitele.** Jakých? Je nutné, aby požadavky byly jasné a srozumitelné.

SDĚLUJTE SVÁ OČEKÁVÁNÍ KONKRÉTNĚ

Jak rozsáhlá a přesná mohou být očekávání pedagogů od rodičů? Přinášíme shrnutí rozhovoru s jedním pedagogem prvního stupně. Jak sám uvádí, takto explicitně je před rodiči zatím nezjevil:

„Vstup do školy je natolik velká událost, že si myslím, že by to rodina neměla brát na lehkou váhu. Se vstupem dítěte do školy by se měly v jeho životě uvést v činnost nějaké rituály – ve chvíli, kdy dítě například dostává domácí úkol, mělo by mít v rodině stanoveno, kdy se domácí úkol bude dělat, mělo by to mít nějakou pravidelnost, mělo by se to odehrávat na jednom místě, u jeho pracovního, psacího

stolu, mělo by to být v klidu, mělo by si před tím dát třeba svačinu, a teprve potom si jít hrát. Je ale možné, že přijdou děti a nejdřív si potřebují pohrát, aby si odpočinuly – tohle je individuální a rodiče své děti znají. Měli by je naučit se připravovat do školy tím, že projdou rozvrh na druhý den a večer se podívají do tašky, zda tam jsou učebnice, které budou potřebovat. Zda mají na výtvarnou výchovu to, co tento týden zrovna mají mít. Rituály jsou velice důležitým momentem nejenom v životě dětí, ale celé rodiny. A škola je natolik velké sousto, že se to nemůže neprojevit v rodinných rituálech.“

V následujících komunikačních tipech se proto zaměříme více na potřeby (učitelů i rodičů) a na to, a co konkrétně mohou znamenat pro spolupráci. Tento způsob uvažování nám totiž pomůže vyklíčekovat ze sítě nevyřčených očekávání, o kterých si myslíme, že „je to přeci jasné“.

JAK VYJASNIT, CO OČEKÁVÁME, A PŘEDEVŠÍM CO POTŘEBUJEME?

4.2.

„... Je velmi důležité s rodiči tato očekávání podrobně prodiskutovat již v době, kdy přihlašují své dítě do školy. Předjedeme tak následným neshodám, bariérám v komunikaci a zbytečným nedorozuměním. Důležité je zeptat se rodičů, co od školy očekávají, jak si představují úspěšný program, jaké jsou jejich požadavky na přístup učitelů k jejich dítěti.“ (Krejčová, n.d., s. 7)

Jednou z možností, jak iniciovat komunikaci na téma „očekávání“, je vytvořit „dohodu“ mezi rodinou a školou. Dohoda obsahuje očekávání, na kterých se rodiče s učiteli shodnou. Pro každou rodinu může být znění dohody jiné, odvislé od jejich konkrétních potřeb, individuálních a časových možností. (Krejčová, n.d., s. 7) Tím, že si na začátku školního roku s rodiči jako partnery vyjasníme očekávání, potřeby a pravidla, se můžeme vyhnout řadě nepřijemností.

DOHODA MEZI RODINOU A ŠKOLOU (Krejčová, n.d., s. 7)

Závazky učitelů:

Slibujeme, že budeme:

- jednat s každým dítětem i jeho rodinou individuálně,
- plánovat návštěvu rodiny doma v čase, který pro ni bude přijatelný,
- pravidelně posílat zprávy, informační dopisy,
- pořádat informativní rodičovská setkání,
- k dispozici při vašem ranním příchodu a odpoledním vyzvedávání dítěte ze školy,
- zachovávat pravidla důvěrnosti vůči vaší rodině,
- poskytovat vašemu dítěti pozitivní atmosféru,
- poskytovat vašemu dítěti činnosti přiměřené jeho věku,
- pravidelně informovat vaši rodinu o pokrocích a úspěších dítěte,
- okamžitě informovat vaši rodinu o případných úrazech či o onemocněních dítěte,
- připravovat situace, v nichž bychom vám dali příležitost účastnit se práce ve třídě,
- dělat všechno pro to, abyste se cítili v naší škole vítáni.

Závazky rodičů:

Slibuji/slibujeme, že budu/budeme:

- doprovázet ráno dítě do školy a pomáhat mu připravit se na den ve třídě,
- v dohodnutém čase dítě ze školy vyzvedávat,
- trávit určitý čas ve třídě, bude-li to možné,
- pomáhat ve třídě,
- přítomen/přítomni při dohodnutých návštěvách v domácnosti,
- oblékat své dítě přiměřeně počasí a situaci,
- informovat učitele o obavách spojených s našim dítětem,
- poskytovat důležité informace o zdravotní stavu našeho dítěte,
- číst všechny informace zaslané domů,
- číst informace umístěné na „rodičovské nástěnce“,
- docházet co nejčastěji na rodičovské schůzky,
- vyjadřovat své návrhy vztahující se k chodu školy.

Podpis rodičů.....

Podpis učitelů.....

Datum.....

Datum.....

Smlouvy s rodiči, resp. individuální výchovný plán, jsou prosazovány MŠMT od roku 2011 a průzkumy z pilotního ověření⁸ i dosavadní zkušenosti škol ukazují, že se jedná o velmi užitečný nástroj, pokud je s ním pracováno živě a nejde jen o formalitu.

Pro úspěch smluv je důležité, aby se jejich uzavírání účastnilo dítě, rodič i učitel společně a aby se jednalo o společnou smlouvu, nikoliv jednostranné nařízení, které musí druhá strana přijmout. Smlouva by měla definovat jak očekávání rodičů, tak očekávání ze strany školy. Dále konkrétní časový plán a indikátory pro

vyhodnocení jeho naplňování. Smlouva by měla fungovat jako preventivní prostředek.

Více informací k individuálnímu vzdělávacímu plánu naleznete na webových stránkách MŠMT nebo na webu projektu *Rodiče vítáni*.⁹

Každopádně platí, že téma očekávání a potřeb je zapotřebí vyjasnit hned na začátku roku.

Jinou alternativou než smlouva může být vyjasnění a vysvětlení, případně společná definice pravidel mezi rodinou a školou.

4.3. PRAVIDLA – PROČ JSOU DŮLEŽITÁ?

V rámci pilotního semináře jsme v souvislosti s tématem komunikace škol s rodinami opakovaně naráželi na téma pravidel. Byly to diskuse o tom, kdo zná a nezná pravidla, kdo je dodržuje a kdo ne. Povzdechem, který jsme zaznamenali několikrát, byly pozdní příchody. Obvykle stížnost vypadá takto:

- „*Někteří rodiče opakovaně zaspí, vedou dítě pozdě do školy a ještě se tváří, jako by se nechumelilo. Ještě jsou pomalu uražení, že se nám to nelíbí. Oni mají doma to svoje jedno dítě a jemu se třeba ráno nechce, ale my jich tam máme 30. Kam bychom přišli, kdyby všichni chodili pozdě?*“ (Učitelka z pilotního kurzu, parafráze)
- „*Nedůslednost při přípravách se pak v některých případech může propojit s nedůsledností ve škole a celý systém se začne rozpadat. Jedna z respondentek, která učila i na jiné škole, vzpomínala, jak tam měla ve třídě problematického žáka, který permanentně chodil pozdě na výuku. Ředitel stále sliboval, že si pozve jeho rodiče, ale nikdy to neudělal. A tak postupně nechodil pozdě jen jeden problematický žák, ale přidali se k němu i ostatní. A i to byl nakonec jeden z důvodů, proč respondentka začala hledat místo na jiné škole.*“ (Moree, 2013, s. 122)

8 Souhrnná závěrečná zpráva z dvouletého pokusného ověření Individuálního výchovného programu (smlouvy s rodiči) (původně Individuální výchovný plán), Národní ústav pro vzdělávání (říjen 2013). Souhrnná závěrečná zpráva PO IVýP - <http://www.msmt.cz/file/32875/>.

9 Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků <http://www.msmt.cz/file/32879/> a Smlouvy s rodiči - <http://www.rodicevitaní.cz/pro-rodice/smlouvy-s-rodici-proc-se-jich-nebat/>.

Obvyklá je i nespokojenost učitelů s tím, že se děti neumí chovat – „nejsou k tomu z domova vedené“.

Správné nastavení pravidel je pro úspěšnou spolupráci škol a rodin klíčové. To ale zahrnuje, aby byla pravidla srozumitelná, přívětivá a pokud možno společně vytvořená.

„Pravidla mají obrovský význam. Ten vychází ze základních potřeb každého z nás. Potřebujeme se cítit bezpečně, abychom se mohli pouštět do objevování nových témat a do společné činnosti. Tohoto bezpečí lze docílit srozumitelně formulovanými pravidly, které se zčásti týkají organizačních prvků a zčásti vztahových prvků. Často se bohužel můžeme setkat se rčením, že pravidla jsou od toho, aby

se porušovala. To je samozřejmě nesmysl, který vychází z naprostého nepochopení principu pravidel. Ta rozhodně nemají za úkol nám komplikovat život, i když některá tak vypadají. Smysluplná a pro všechny závazná pravidla nám pomáhají budovat bezpečné prostředí zejména ve vztahové rovině. To spočívá v prožívané jistotě, že vím, co se ode mne očekává, co mohu očekávat od ostatních, a vím, jak se bránit, když se mi něco nelíbí. Takto nahlížená pravidla můžeme nazvat také otevřenou komunikací.“ (Čáp, 2013, s. 77)

Pravidla zajistí bezpečný a přehledný rámec komunikace pro všechny. Jak tedy pravidla co nejlépe nastavit a komunikovat?

Znají rodiče pravidla školy?

Aby byla pravidla funkční, musí být pro všechny srozumitelná. Všichni, kterých se pravidla týkají – vedení, učitelé, rodiče, žáci – by jim měli rozumět stejně. Zároveň by mělo být všem vysvětleno a všichni by měli rozumět tomu, proč jsou pravidla pro školu důležitá a hlavně smysluplná.

Pravidla je třeba vysvětlovat srozumitelně a nejlépe v souvislosti s jejich významem.

- Když se podíváme zpět na příklad s pozdním příchodem žáka: je důležité rodičům i dětem vysvětlit, jaký má pozdní příchod význam pro chod školy. Vyučovací hodina je časově omezená, učitel má připravený plán na hodinu,

který potřebuje stihnout. Pravidelné nebo časté chození pozdě může průběh hodiny výrazně narušit. Učitel nemůže nad pozdním příchodem mávnout rukou nebo ho zlehčovat ani relativizovat naopak potřebuje být důsledný.

Aby pravidla byla srozumitelná, je dobré je vysvětlovat s ohledem na chod školy, na to, co má vliv na průběh vyučování a také na pravidla vztahující se k bezpečnosti dětí.

„To je přece ve školním řádu“

Mezi učiteli se často objevují stížnosti, že rodiče přece všechna pravidla mají ve školním řádu na internetu, akorát je nečtou, protože školu neberou vážně. Ale ruku na srdce – kdo čte školní řád z učitelského sboru? Kdo čte pečlivě interní směrnice zaměstnavatele nebo provozní řád budovy, kde pracuje? Známe obchodní podmínky naší banky nebo telefonního operátora?

Někde existuje praxe, že rodiče dostanou pravidla v písemné podobě na začátku školního roku a tato podepíší. Nicméně efekt může být podobný jako s výše zmíněnými obchodními podmínkami bank a operátorů.

A i kdybychom školní řád nakrásně četli a podepsali – rozumíme mu? Rozumíme mu všichni stejně?

Forma, kterou jsou zpravidla školní řády psány, je velmi složitá (právnícká a plná paragrafů), nelze proto reálně očekávat, že jim všichni porozumí, natož pak, že stejně.

Pokud tedy chceme, aby byl školní řád skutečně podporou školy, dětí i rodičů, dbejme na tato doporučení:

- *Je vždy jasné, co pro nás konkrétní opatření znamená?*
- *Čím srozumitelnější školní řád bude, tím lépe bude vymahatelný!*
- *Sepišme nejdůležitější pravidla pro každodenní chod školy na jednu A4.*
- *Stačí 10 přehledných bodů – ostatní může být vysvětleno v příloze.*
- *Mějme sepsané postupy pro řešení stížností.*

Tvorba pravidel

Podle Čápa by pravidla měla být formulována pozitivně. Měla by tedy říkat, co máme dělat, nikoliv co dělat nemáme. Pravidla je také vhodné formulovat ve formě „já“, tím pak budou vnímána více jako osobní závazek než infinitiv, zákaz nebo příkaz. V neposlední řadě by pak pravidel nemělo být příliš mnoho.

- *Pozitivní nastavení pravidel – místo „neltej, neřvi,“ můžeme napsat „chodte tak, abyste neublížili sobě, ani nevystavili nebezpečí ostatní, mluvte tak, aby vám bylo rozumět, ale abyste umožnili totéž i ostatním.“*
- *Pokud formulujeme pravidla negativně, neříkáme, co je třeba dělat, jen co je třeba nedělat, ale co s takovou informací? Pokud někomu řekneme: „chovejte se slušně“, co to znamená?*

PŘÍKLAD SROZUMITELNÝCH PRAVIDEL NA ZŠ KUNRATICE

V jednom přehledném dokumentu jsou uvedena práva žáků, rodičů i učitelů. Jednoznačný nadpis upozorňuje na esenci sdělení, více se čtenář dozví ve vysvětlení. Uvádíme zde stručný výtah:

Práva a povinnosti zákonných zástupců žáka (dále rodiče)

- 1) Znáte žákovský řád?
Vedou-li rodiče žáky v duchu žákovského školního řádu, pak by neměly vznikat mezi školou a rodinou vážné rozdíly v působení na dítě. Rodiče dbají na přípravu žáků do školy, pravidelně kontrolují jejich školní práci – oceňují úspěchy a podpoří při neúspěchu. Vhodně reagují na zápisy v žákovské knížce a její pravidelnou kontrolu potvrzují podpisem.
- 2) Rodiče mají právo se zúčastnit vyučování, být seznámeni s nároky a s hodnocením – klasifikací žáků, zúčastnit se práce školní samosprávy. Při návštěvě školy svým jednáním přispívají k pozitivní atmosféře ve škole. Na požádání učitele či ředitele školy se dostávají do školy.
- 3) Rodiče odpovídají za školní docházku svých dětí...
- 4) Dodržujte pravidla omlouvání nepřítomnosti žáka ve škole a na školních akcích...
- 5) Škola má oznamovací povinnost – chráníme děti!...
- 6) Třídní schůzky a konzultace...
- 7) Máme ŠKOLSKOU RADU, GRÉMIUM RODIČŮ, spolupracujeme s O.S. PATRON...
- 8) Rodiče, podporujte školu, kam chodí Vaše děti...

Práva a povinnosti učitelů a dalších zaměstnanců školy

- 1) Zásadně dodržovat partnerský vztah k žákům a k jejich rodičům, respektovat Úmluvu o právech dítěte.
- 2) Dbát a dodržovat zásady bezpečnosti práce, požární a civilní ochrany. Před akcemi vyžadujícími poučení žáků vždy toto prokazatelným způsobem provést.
- 3) Při hodnocení a klasifikaci žáků se řídit vnitřní normou: Pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků v souladu se Školním vzdělávacím programem pro základní vzdělávání „KUK“.
- 4) Dodržovat pracovní povinnosti a pracovní náplně pedagogických a nepedagogických pracovníků školy.
- 5) Dodržovat plán školy a akce své i žáků cestou vedení školy zanést do plánu školy minimálně 14 dní předem.
- 6) Být informován o veškerém dění ve škole a tohoto dění se účastnit.
- 7) Vyjádřit své názory ke všem problémům ve škole.

Plné znění na: ZŠ Kunratice. Školní žákovský řád.

(http://www.zskunratice.cz/files/users/2/tiny_browser_files/files/dokumenty/2013/2013_08-skolni_zakovsky_rad.pdf)

Důležité je také pravidla neměnit a mít je dobře promyšlená. Když už ale dojde k situaci, kdy je třeba pravidla změnit, je třeba zajistit, aby o změně věděli všichni, a je třeba jim vysvětlit, proč nyní budeme dělat něco jinak, než bylo dříve řečeno. (Čáp, 2013, s. 78)

Do tvorby pravidel je dobré zapojit také přímo žáky a rodiče. „Pokud se zúčastnění na tvorbě podílí, tak se výrazně zvyšuje pravděpodobnost, že budou tato pravidla i dodržována.“ (Čáp, 2013, s. 78) Samozřejmě, že rámcové podmínky pro chod školy jsou dané zákonem a současně je nejlépe dokážou posoudit pedagogo-

vé coby profesionálové. Nicméně jistě existuje řada pravidel týkající se vztahů ve škole a toho, jak spolu jednat, do kterých se mohou zapojit i žáci a rodiče nebo u kterých alespoň vytvoříme prostor pro diskusi.

Pokud zapojíme rodiče do vytváření pravidel nebo jim alespoň dáme možnost, aby je v případě potřeby společně s námi mohli rozvíjet a upravovat, dostáváme se ke třetímu kritériu kvalitní spolupráce, tedy k zapojování rodičů do rozhodování o škole.

Všechno od začátku

Na vysvětlení a případnou diskusi o pravidlech by si měla škola na začátku školního roku vyhradit dostatek času. Zahrnuje to také postupy pro řešení možných problémů.

Pro třídní učitele nebo ředitele je dobrá příležitost vysvětlit společně s pravidly, jaké hodnoty jsou pro školu důležité a jaký styl spolupráce si škola přeje. Může to usnadnit do budoucna spoustu komunikačních problémů.

- Například na první třídní schůzce v novém roce klidně může zaznít něco jako: „Možná spolu nebudeme souhlasit, možná si budete myslet, že jsem hloupá, ale pokud to budete říkat před dětmi, tak to komplikujete především jim. Přijďte raději přímo za mnou a řekněte mi, pokud budete chtít něco řešit...“

JAK BUDOVAT DŮVĚRU

„My než získáme důvěru někomu svěřit dítě, to trvá dýl. Ale pan učitel Dvořák si nás získal hned na první schůzce, kdy řekl, že nesnáší lež a výmluvy a že mu můžeme vždycky říct pravdu. A pak řekl, že když třeba někdo nebude mít peníze na výlet, ať za ním klidně přijde a řekne mu to, že mu rád půjčí. Pak se stalo, že holka nechtěla chodit do školy, brečela, že se jí tam nechce

a že chodit nebude. Tak jsem zvedla telefon a řekla mu to po pravdě. On řekl, že je rád, že jsem mu řekla pravdu a že ten problém spolu začneme řešit. On taky nedopustí šikanu nebo nespravedlnost, vím, že je ve škole holka v bezpečí.“

(maminka žákyně 1. ročníku – kazuistika z projektu *Ententýky*)

KOMUNIKACE – JAK NA TO?

4.4.

V rámci realizovaných pilotních kurzů a hledání vhodných kazuistik jsme sestavili přehledy tipů, jak se úspěšně vypořádat s obtížnými komunikačními situacemi. Jednotlivé tipy se týkají nastavení komunikace školy s rodiči a přípravy komunikačních strategií pro řešení důležitých otázek.

Mějte připravený transparentní (vždy stejný) postup řešení „problémů“ ve škole, tedy zejména jak funguje vzájemné informování (mezi učiteli, směrem k vedení). Mějte ve škole domluvený jednotný přístup řešení nedorozumění (není dobré, pokud jeden kolega ke stejnému problému řekne „A“ a druhý „B“). Lze snadno odvodit, že nejčastěji budou řešeny situace v oblasti klasifikace a chování.

Co by si škola měla s rodiči vyjasnit hned na začátku?

Rodiče by měli mít přehled o tom, na koho se obrátit **při řešení otázek klasifikace, chování** apod. Můžete pro rodiče připravit návod nebo mapu, na koho se obrátit v případě otázek.

Postup by měl být jasný ze školního řádu nebo můžete rodičům připravit informační leták.

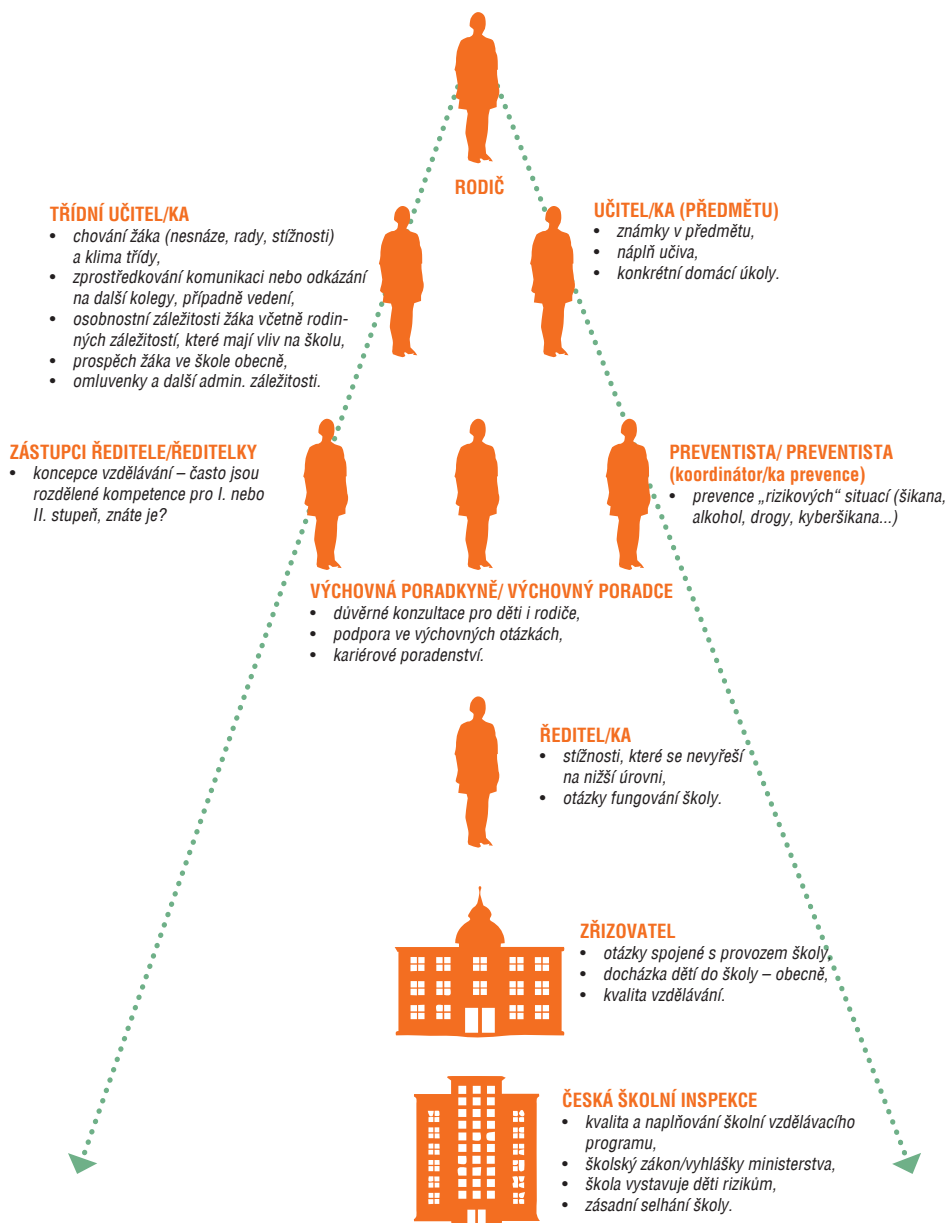
Při přípravě postupu je třeba zohlednit:

- **S kým se spojit nejdříve?** Kdo je za co zodpovědný – konkrétní učitel, třídní učitel, výchovný poradce, ředitel? V jakém pořadí se na jednotlivé osoby obracet? Proč někoho nepřeskočit a nejít rovnou za ředitelem? Kdo řeší otázky chování, kdo otázky klasifikace, nebo jiné?
- S tím souvisí také to, že ve škole by měl být zaběhnutý interní systém toho, o čem informujeme vedení školy. Vedení by mělo být vždy informováno o tom, co se děje, kdy se blíží situace nějakého

řešení tak, aby se mohlo za učitele postavit, na situaci se připravit.

- **Co říká ke konkrétní otázce** (klasifikace, chování, docházka) **školní řád** nebo další dokumenty (např. preventivní program)? Mohou tyto informace rodiče snadno najít? Byli s nimi seznámeni na začátku roku?
- **Kdy jsou konzultační hodiny?** Kdy nejlépe do školy přijít? Jak si domluvit termín s konkrétním učitelem? Kdy se to učitelům skutečně nehodí a nebudou se moci rodičům věnovat?
- Je jasně nastaveno, **za jaké situace informuje škola rodiče**, např. ohledně klasifikace nebo při problémech s chováním, šikanou. Informuje škola průběžně o chování žáků? Mají rodiče pocit, že jejich dítě „je trápeno“ jiným dítětem? Co mají dělat? Jak informaci ověřit? Na koho se obrátit? Jak škola postupuje při podezření na šikanu?

NA KOHO SE OBRÁTIT? Schéma znázorňuje příklady otázek a témat, se kterými se rodiče mohou obracet na konkrétní osoby nebo instituce. Každá škola si samozřejmě kompetence jednotlivých zaměstnanců nastavuje sama, jedná se o příklad.

KDYŽ RODIČE NEVĚDÍ, NA KOHO SE OBRÁTIT...

Honzík se často pere s Liborem, synem paní Motyčkové. Libor si stěžuje mamince, že ho Honzík provokuje, ničí mu věci, a když se Libor brání, tak to nakonec odnese sám (paní učitelka mu vynadá). Situace se opakuje často, proto se paní Motyčková rozhodne vzít situaci do vlastních rukou. Zajde do šatny a s Honzíkem si „promluví“. Po této „promluvě“ děti přijdou do třídy zaražené, tvrdí, že paní Motyčková křičela na Honzíka v šatně. Informace se dostala mezi učitele, děti o tom, co se stalo, mezi sebou mluvily a Honzík byl značně zaražený, až ho ostatní chlácholili... Na scénu přichází také Honzíkova maminka, která volá do školy, aby zjistila, co se stalo. Kdo na Honzíka křičel? Do školy volá také Liborova matka, aby škole vysvětlila, že naprosto klidně klukům domluvila. Co s takovou situací udělá škola?

Jak to řešit?

Škola si sesbírá dostupné informace od všech stran, na schůzku s rodiči pozve třídní učitelku, výchovnou poradkyni, případně ředitelku. Dále je dobrý promyslet – co chce a potřebuje rodič? Co chce a potřebuje škola?

Pro schůzku s rodiči je pak dobré mít jasnou strategii, kde si stanovíme: časový rámec, jasný cíl (co chceme řešit a čeho chceme dosáhnout), vysvětlit důvody postupu školy, psát si zápis, shrnout si výstupy a stanovit si plán do budoucna.

Obecné tipy k jednání

Rodičovská setkání a konzultace plánujeme v době, která rodině vyhovuje. Dáváme rodičům možnost vybrat si termín setkání z několika navržených variant, rodiče se mohou zapisovat do harmonogramu konzultací. (Krejčová, 2005, s. 10)

Jednání s rodičem ohraničte též **vhodnými prostory, zajistěte příjemnou atmosféru** – nabídněte rodiči kávu, je také dobré neseďte v průvanu. Rozhodně vážné věci neřešte mezi dveřmi, ve třídě před ostatními rodiči/učiteli (pokud do akce nejsou zapojeni). Dodejte místu jednání význam i detaily.

Podle zásad aktivního naslouchání platí: „Vytvořme vhodné podmínky pro rozhovor, vyberme klidné místo bez rušivých vlivů, dejme jasně najevo, že na rozhovor máme dost času a budeme se věnovat jen vyprávějícímu.“ (Hladíková, 2011, s. 12)

- Stanovte si **jasný časový rámec**, vyjasněte si na začátku, kolik máte času. Informujte rodiče, že pořídíte zápis, který jim dáte k dispozici.
- **Než skončíte, domluvte se, jak budete pokračovat příště, jaké konkrétní kroky podniknete, jaké cíle jste si stanovili.** Pro řešení konkrétní situace si stanovujte tzv. SMART cíle, tedy cíle,

kteří jsou konkrétní (specific), měřitelné (measurable), dosažitelné (attainable), odpovídající (relevant) a ohraničené v čase (time-bound). Vytyčte si cíle, které můžete splnit – neslibujte.

- Rozhovoru dodáte vážnost, když z něj **povedete zápis**. Zápis zároveň bude sloužit jako kontrola pro budoucí plnění cílů/stanovených úkolů.

Pokud se rozhovor nedaří

Plán B – ústupový plán; je dobré mít připravené záchranné strategie, např.:

„Nechcete rovnou mluvit s výchovným poradcem?“

„Myslíte, že to vyřešíme spolu, nebo u toho chcete raději paní ředitelku?“

„Víte, to je těžké, podle školního řádu bych o tom měla informovat paní ředitelku, tak bych ji přivítala.“

Co může komunikaci podpořit a co naopak ne?

Jaký postoj a jaká sdělení mohou podpořit partnerskou komunikaci a hodí se tedy do každé situace:

- **Chápeme** – vyjadřujeme pochopení pro druhého. Respektujeme, že rodiče vychovávají děti, jak umí nejlépe.
- **Oceňujeme druhého** – je dobré rodiče ocenit za to, že přišli společně řešit konkrétní situaci, stejně tak je dobré učitele ocenit za jejich práci. I když přijde naštvaný rodič, můžeme ho pochválit za to, že dorazil (nikoliv ironicky!). To, že se objevil, ukazuje, že má zájem na řešení situace, udělal si čas, aby přišel, dokonce do celé situace investoval tolik energie, že se rozcítil. *„To je dobře, že jste přišel.“*
- **Uznáváme** potřeby druhého. *„Vidím, že vás něco trápí, jsem rád, že jste to přišel řešit.“* Uznání je dobré projevit právě ve chvíli, kdy je situace dramatická a jeden z řečníků zvyšuje hlas.

- **Druhého neshazujeme, ani neočerňujeme.**

- **Vyřešíme to společně** – je třeba dát najevo, že řešení je ve společné režii, není to nic jednostranného. Takto se snažíme rozhovor také uvozovat: *„Jak to spolu vyřešíme?“* Dáváme si pozor, abychom v rámci řeči nepolarizovali – není to vy proti mně, ale MY: *„Co s tím uděláme?“*

Je dobré apelovat na to, že **rodiče i škola mají společný cíl** – dobro dítěte, pojďme společně domluvit, jak jej zajistit. Dávejme najevo partnerství v řešení problémů. Dívejme se do budoucnosti: *„Já se s vámi chci domluvit, jak to můžeme vyřešit?“* *„Co my dva s tím uděláme?“* *„Rozumím tomu, chceme to samé, ale děláme to každý jinou cestou, pojďme se domluvit...“*

- **Sdělujeme informace, ze kterých je zřejmé, co od druhého požadujeme.**

Jasně sdělujeme konkrétní možnosti řešení vzniklé situace, nečekáme, že je něco „přece jasné“ a že si to „přece musí domyslet“. Při jednání musíme být konkrétní a explicitní. Snažíme se mluvit věcně.

Na některé výroky např.: „váš syn je dobrý“, „nedává pozor“, „vyrušuje“, „provokuje“, může být pro rodiče těžké reagovat. Tato sdělení jsou neuchopitelná, neboť konkrétně nepopisují, co se děje, a dávají prostor rozvinutí bujně fantazie. Něco jiného je říct místo „vyrušuje“: „váš syn si povídá v hodině se spolužáky“, nebo „během výuky najednou začne křičet a vyskakuje“. To jsou konkrétní popisy, se kterými lze pracovat. Snažme se proto vysvětlit, co přesně od druhého potřebujeme.

- **Mluvíme za sebe.** Vyhybejme se obecnému my, oni, ono se to...
- **Staráme se o sebe.** V rozhovoru a v interakci známe svoje hranice a hlídáme si je. Pokud potřebujeme podporu nebo více času, zajistíme si to, požádáme kolegy/vedení o pomoc.
- **Zajistíme si podporu.** Pokud vyhodnotíme, že nechceme situaci řešit s rodiči sami, zajistíme si podporu – kolegy, výchovného poradce nebo ředitele. Nedopusťme přesilovku. Pokud se při rozhovoru nebudeme cítit dobře, těžko se nám podaří dosáhnout kýženého výsledku.

Pokud nás příchod rodiče překvapí a potřebujeme čas rozmyslet si, jak budeme postupovat, nebo se prostě jen

zklidnit, můžeme rodiče poprosit, zda by chvíli počkal, a jít se třeba na chvíli projít. *„Ještě moment počkejte, musím odnést něco do ředitelny,“* (tento postup nám umožní získat trochu času na promyšlení dalších kroků).

- **Snažíme se rodiče hned neodmítnout,** pokud ale opravdu nemáme čas s ním nic řešit, ani nejsme připraveni, odkážeme je na konzultační hodiny. Odmítnutí musí být zdvořilé: *„Já se vám budu rád/a věnovat, pokud přijдете zítra.“*
- **Začínáme něčím pozitivním** – najdeme na začátek řešení něco pozitivního: *„To je dobře, že jste přišla/přišel.“* Rodiče vychovávají děti nejlépe, jak umí, ale nemají vysokou školu rodičovskou – hrozí „Pavlovův reflex“ při řešení problému.
- **„Zaměřujeme se na silné stránky rodiny a poskytujeme jí pozitivní zpětnou vazbu.** Zdůrazňujeme silné stránky rodiny a dosažené úspěchy. Dáváme rodinám najevo, že si ceníme jejich spolupráce a zapojení ve třídě.“ (Krejčová a Kargerová, 2003, s. 150)
- **Vyvarujeme se otázky Proč?** Zavání obviňováním a vyvolává u rodičů potřebu sebeobhajování. V rozhovoru nejde o to „vyhrát“, ale vyjednat co nejlepší řešení pro obě strany. Raději se zeptejme: *„Jak tomu mám rozumět? Co tím myslíte?“*
- **Jsme si vědomi svých hranic.** Škola je služba, ale učitelé nejsou sloužící – je určitý a omezený rámec povinností a kompetencí školy, toho si musí být vědomy obě strany, více detailů také v části Hranice profese a Pravidla školy.

V praxi se často stává, že se v komunikaci rodičů se školou spory přesunou do osobní roviny. Přitom při pohledu na přehled očekávání je jasné, v jakých dimenzích se komunikace a jednotlivé pozice partnerů budou pohybovat. Pokud se v rámci konkrétních situací budeme vždy vracet k tomu, jaké jsou potřeby a očekávání naše i partnera, můžeme dříve společně dojít ke konstruktivnímu řešení a vyjít si navzájem vstřícně.

- **Nepodléháme afektu aneb *Co si to dovolujete?!***

Nebereme si útoky rodičů osobně. S rodičem mluvíme z role učitele, nikoliv sám za sebe. Pokud se situace vyhrtí, je to střet rolí, nikoliv osobní konflikt. Proto nikdy nepoužíváme výrazy jako: „*Co si to dovolujete?*“ Nepřiléváme olej do ohně. Na podobnou otázku nemůžeme čekat rozumnou odpověď. Když rodič přichází, projevuje tím zájem, i když je naštvaný, proto se ho snažíme pochválit a zklidnit. „*To je dobře, že jdete, vidím, že jste naštvaný. Pojďte se bavit o tom, co s tím uděláme.*“ Je třeba porozumět tomu, co rodič potřebuje.

Existuje řada situací, kdy je učitel konfrontován s výroky typu: „*Jak jste si dovolila dát mojí dceři trojku na vysvědčení?*“ V naší pilotní skupině tuto situaci zdárně vyřešili věcným argumentováním. Doporučujeme ukázat rodičům práce dítěte, průměrný prospěch a zdůvodnit naše rozhodnutí.

- **Předáváme fakta, nikoliv dojmy.** Vždy popisujeme, co se skutečně stalo a jaký

to má význam pro chod školy. Dáváme si pozor, abychom se vyvarovali osobních dojmů a hodnocení. Jsme si vědomi, že v hodnocení druhých hrají roli následující percepční klíče:

- vzhled,
- naše dřívější zkušenost,
- podobnost s někým, koho známe,
- stereotypy,
- oblečení,
- gesta,
- podle sebe, soudím tebe... .

Jednotlivé vlastnosti posuzujeme podle vlastního hodnotového klíče. Někdy si o druhém fabulujeme celý příběh jen na základě omezených vstupních informací. Je třeba si toto uvědomit a připustit si, že naše závěry se nemusí vždy setkávat s realitou.

Stačí jedna charakteristika, která se nám na druhém nelíbí, a následně můžeme získat dojem, že „už o něm něco víme“.

Pokud si uvědomíme, jak systém hodnocení funguje, můžeme ohlídat sami sebe.

Popisujeme, co vidíme (pozorování, emoce, interpretace).

CVIČENÍ: JAK SI O LIDECH VYTVÁŘÍME DOJMY?

Trénink pozorování

Zkuste odpozorovat jednu jednoduchou situaci ve třídě. Následně ji popište kolegovi. Striktně přitom oddělujte přesné pozorování (dva chlapci stáli proti sobě, jeden mluvil hodně nahlas atd.) od emocí (bylo to strašné) a vlastní interpretace (Pepa chtěl uhodit Honzu), které vás napadají. Často si totiž pleteme pozorování a sdělování faktů s emocemi, které cítíme a následnou interpretací, což je vlastně hodnocení dané situace. Rodičům bychom měli sdělovat popisným jazykem naše pozorování, nikoliv náš emoční stav nebo naše dojmy o tom, co se vlastně stalo. (Cvičení z pilotáže)

A na co si dát ještě pozor?

- **Snažme se druhému porozumět** – formulujme vlastními slovy námítky partnera, aby bylo jasné, že jim rozumíme.
 - **Tvrzení bez věcných důkazů nevydávejme za argumenty** – jde pouze o naše osobní mínění.
 - **Rozlišujme informace s reálným podkladem a typu „myslím si“**. Svůj názor můžeme rodičům pouze nabídnout, ne jim ho nutit.
 - **Nebojme se s rodiči hovořit ani o nepříjemných otázkách, nevyhýbejme se kritice a uznejme svoji chybu** – nezamlčujme, nezevšebecňujme, neuhýbejme. Reagujeme na to, oč nás druhá strana žádá a co potřebuje zjistit. Není třeba se ospravedlňovat, jde o to si to vysvětlit.
 - **Nesnažme se mít za každou cenu poslední slovo.**
 - **Nenechme rozhovor odbočit od tématu.**
 - **Závěr, ke kterému jsme došli, sepišeme formou zápisu.**
 - **Rozhovor s rodiči by rozhodně neměl být veden jednostranně.** Všichni zúčastnění mají právo vyjádřit své názory.
 - **Nesnižujme osobní důstojnost druhé strany.**
 - **Mějme na paměti, že i když jsme vystudovaní pedagogové, nejsme chytřejší než rodiče.** A pokud takový pocit přeci jen máme, rozhodně jej nedávejme najevo.
 - **Nemluvme s rodiči jako s dětmi.**
 - **Nedomýšlejme si nevyčtené, pozor na stereotypy.**
- Jednotlivé body vychází z doporučení Vališové (citováno podle Hladíková, 2011, s. 10-11) a textu Čapka (Čapek, 2013, s. 131-138).

4.5. JAK NA TO? PŘÍKLAD: KDYŽ RODIČE NEHOVOŘÍ ČESKY

Na tomto místě bychom rádi uvedli příklad, jak komunikovat s rodiči, kteří přišli do ČR z jiné země. To je situace, která může být pro řadu učitelů a škol nová. Uvedený postup nicméně ukazuje tipy a kroky, jaké jsme v příručce zatím představili. Ukazuje, jaké informace si s rodinou vyměnit při začátku spolupráce, jak

si vyjasnit pravidla spolupráce a nastavit vzájemnou komunikaci. Tedy kroky, které jsou stěžejní pro spolupráci školy s rodinami obecně. Navíc se zde konkrétně ukazuje, co v partnerském přístupu znamená zohlednění specifických potřeb rodin, a to, jak si mohou školy s rodinami vzájemně vyjít vstříc a porozumět si.

i

DĚTI A RODIČE S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM NA ČESKÝCH ŠKOLÁCH

Do českých mateřských, základních i středních škol dochází dle statistik více než 28 000 žáků pocházejících ze zahraničí. Jejich úroveň znalosti vyučovacího, tedy českého jazyka, je různá. Někteří přicházejí do školy vybaveni pouze základními frázemi, ale do běžné konverzace nejsou schopni se zapojit, o to méně do odborného vyučování. Někteří jsou na pokročilejší úrovni, konverzují se spolužáky, při výuce však mají stále problémy stíhat tempo s ostatními. Další už ovládají vyučovací jazyk v podstatě

bez problémů, jen jejich domácí prostředí „se odehrává“ v jiném jazyce než českém, a tudíž potřebují podpořit při přípravě, především při práci na odborných tématech.

Podobně jsou na tom i jejich rodiče, důležití aktéři úspěšného vzdělávacího procesu. I oni jsou na různých úrovních, co se jejich možnosti spolupráce se školou týče. V následujících odstavcích se pokusíme blíže pojmenovat jednotlivé skutečnosti, které mohou při setkání s rodiči – imigranty hrát roli.

Odlišný jazyk

Většina těchto rodičů má jiný mateřský jazyk, než je čeština. Tu pak ovládají na různých úrovních. Nezřídka se setkáme s tím, že rodiče česky vůbec neumí a že tedy nemusíme najít společný komunikační jazyk. V takových případech je především v počátcích nezbytné přizvat ke komunikaci tlumočnicka. V ideálním případě tzv. komunitního tlumočnicka, tedy člověka, který nejen že ovládá oba jazyky na výborné úrovni, ale je i velmi dobře zorientovaný

v prostředí obou kultur, a je tak schopen oběma stranám snadněji zprostředkovat vzájemné porozumění. Pokud si rodiče sami tlumočnicka nepřivedou a žádného nemají k dispozici, můžeme jim pomoci s jeho nalezením. Je možné se obrátit na místní neziskové organizace zabývající se podporou migrantů nebo na tzv. krajská integrační centra, která by takovou poptávku měla být schopna pokrýt. (www.integracnicentra.cz)

Zápis dítěte do školy

Byť je často příchod rodičů do školy ohledně zapsání dítěte náhlý a nečekaný, dbáme na to, aby co nejdříve proběhla společná informativní schůzka, kde se v klidu budeme moci věnovat následujícím tématům.

1) Žák/yně

Jak se správně vyslovuje jeho/její jméno? Jak si přeje, abychom mu/jí říkali?

Jak dlouho je už v ČR?

Jaká je jeho/její zkušenost s češtinou? Případně, kde se učil(a)/učí česky? Jakým jazykem mluví doma?

Jaké je jeho/její předchozí vzdělání? S jakými výsledky?

Jaké jsou silné stránky dítěte? Co ho/jí nejvíce baví a zajímá?

2) Očekávání rodičů od školy

Má rodina nějaká konkrétní očekávání od školy týkající se vzdělávání jejich dětí?

Má rodina na školu určité požadavky týkající se náboženského vyznání? Může to být např. jiná strava apod.

Dále vysvětlíme rodičům, jakým způsobem je u nás nastaven (resp. nenastaven) systém začlenění žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ) do prostředí a výuky ve škole. Rodiče často nebývají informováni o způsobu vzdělávání v České republice, vycházejí tak primárně ze svých zkušeností ze země původu.

3) Pravidla života ve škole a jejich dodržování

Jaké jsou organizační náležitosti školy? Např. začátek a konec vyučování, rozvrhy hodin, přestávky a jak je mohou děti trávit, družina, prázdniny, stravování (včetně zmínky o svačině, kterou v některých zemích žáci dostávají ve škole), výlety, exkurze, popřípadě školy v přírodě apod.

Jaké jsou povinnosti žáků a rodičů vůči škole?

Nezapomeňme zároveň zmínit informace o mimoškolních aktivitách a dalších nabídkách školy.

Tip: Na portálu www.inkluzivniskola.cz jsou materiály s těmito informacemi k dispozici v různých jazycích.

4) Komunikace mezi rodinou a školou

Jaký způsob komunikace bude neefektivnější? E-mailem? SMS? Záznamy v žákovské knížce?

Kdo bude kontaktní osobou?

Nabízí škola možnosti konzultací pro rodiče v rámci určených konzultačních hodin?

Máme kontakty na tlumočnicka?

Pro běžnou komunikaci o povinnostech dítěte většinou postačí dodržování pravidel zjednodušené komunikace.

Komunikace s rodiči, kteří nemluví dobře česky, je jistě náročná, nicméně dá se řešit. Každý z nás je schopen svá vyjádření zestručnit takovým způsobem, aby se adresát cizinec dokázal v našem vyjádření zorientovat, případně neznámé výrazy přeložit ve slovníku. Zde uvádíme některé tipy, jakým způsobem se při psaní vzkazů rodičům cizincům vyjadřovat. Je vhodné používat:

- přesné datum (5. 2. místo *pozítří*),
- přesné místo (ZŠ Komenského, 1. patro místo *ve škole* nebo *u nás*),
- přesný čas (12.30 místo *po poledni*),
- celé názvy v prvním pádě – nepoužívat zkratky,
- jména v prvním pádě,
- hesla, body, ne dlouhé věty.

Zároveň je dobré si uvědomit, že je vhodnější psát tiskacím písmem než psacím. A pokud můžeme, tak netelefonujeme, ale raději napíšeme esemesku.

Sdělujeme-li rodiči informaci ústně, řídíme se stejnými tipy a informací pro jistotu ještě vždy zapíšeme i na papír.

Více takových tipů najdete na <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina/komunikace> nebo v příručce Centra pro integraci cizinců, kterou si můžete stáhnout pod tímto odkazem <http://www.cicpraha.org/cs/pro-zamestnavatele/prirucka-pro-snadnejsi-porozumeni-s-cizincem.html>.

PRO INSPIRACI:

Zkuste přeformulovat následující vyjádření tak, aby byla srozumitelná cizinci:

- 1) Zavolejte panu Tovarovi.
- 2) Vyplňte žádost a přijďte s ní v pátek po vyučování.
- 3) Byl byste ochoten přehodit schůzku z odpoledne na ráno?
- 4) Dovoluji si Vám sdělit, že jsme naplánovali naši předem domluvenou schůzku s vedením školy podle Vašich časových možností na příští pondělí na šestou hodinu.
- 5) Do příště dodělejte cvičení 7 na straně 8.
- 6) Na příští hodinu si přineste rýsovací pomůcky.
- 7) Přijďte na zastávku raději o něco dříve před odjezdem autobusu.
- 8) Každý den začínáme s výukou v osm.
- 9) Cvičení 5 a 6 si uděláte do příště za domácí úkol.
- 10) Na základě našeho předchozího telefonátu Vám sděluji, že jsme naplánovali naši schůzku s vedením školy na příští pondělí podvečer.

(Převzato z: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/vyzkousejte-si-konkretni-formulace>)

Dále je důležité z každé schůzky udělat stručný, ale srozumitelný zápis.

Odlíšná kultura vzdělávacího prostředí

Je důležité si uvědomit, že rodina (tedy nejen děti, ale i jejich rodiče) přicházejí ze zcela jiného kulturního, a tedy i vzdělávacího prostředí, kde organizace a obsah vzdělávacího systému jsou odlišné. Skladba předmětů může být jiná, stejně jako jejich názvy, časová dotace, v některých ohledech i jejich obsah (především v dějepise, částečně v přírodopise, zeměpise), jiné bývají počty žáků ve třídách, organizace školního dne i délka přestávek. Jiné jsou samozřejmě i způsoby zadávání (a kontroly) úkolů, jejich četnost, složitost a míra, jiné mohou být vzdělávací metody (např. v USA je systém výuky zaměřen spíše než na šíři znalostí a faktů, na schopnost jejich analýzy a interpretace, v Rusku, Vietnamu či Číně je oblíbené spíše memorování).

Stejně tak jiný může být i způsob, kterým se rodiče zapojují do komunikace a spolupráce se školou. Kromě toho, že míru zapojení ovlivňují obecné faktory jako je samotný zájem rodiče o vzdělávání svých dětí, jeho časová vytíženost, momentální zdravotní stav a způsob orientace a adaptace v českém prostředí, je to právě i prostředí, ze kterého pochází, které ho v tomto ohledu v komunikaci se školou determinuje. Různé vzdělávací systémy přisuzují různou míru důležitosti zapojení rodičů do vzdělávání. Některé očekávají (jako například právě ten náš), že děti budou věnovat poměrně dost času domácí přípravě a že jim rodiče s přípravou pomohou. Očekává se, že rodič bude aktivně se školou komunikovat, denně řešit pro-

spěch dítěte ve škole a hlídat jeho domácí přípravu. Na druhou stranu jsou vzdělávací systémy, kde veškerá zodpovědnost za vzdělání dítěte je v rukou školy (např. USA, Velká Británie) a na rodiče se v tomto ohledu nekladou nároky téměř žádné. A pak je samozřejmě velká škála variant mezi těmito dvěma póly, se kterými je potřeba počítat.

Je tedy nutné si při komunikaci s rodiči z odlišného kulturního prostředí tyto skutečnosti uvědomit, nicméně na svých potřebách jako škola trvat. Být důslední, ne však podceňovat zkušenosti a návyky, se kterými rodiče přicházejí. To, co po rodičích chceme, jim sdělíme jasně a explicitně, např. potřebovali bychom od vás, abyste:

- podepisovali domácí úkoly,
- kontrolovali ořezané tužky,
- docházeli na rodičovské schůzky ve stanoveném datu atp.

V tom samém momentu si nezapomínáme uvědomovat, do jaké míry jsou rodiče schopni své děti s domácí přípravou podpořit. Určujíc v tomto ohledu je opět míra znalosti vzdělávacího jazyka.

V neposlední řadě si rodiče zaslouží být seznámeni se způsobem podpory našeho vzdělávacího systému pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Tedy že žádný systém, který by pomáhal při začleňování těchto žáků do výuky, u nás zatím nastaven není, a že tedy veškerá „práce“ související s výukou češtiny jako druhého jazyka bude probíhat přímo ve škole v průběhu běžného vyučování (nemá-li škola přímo zřízený kurz češtiny, případně jiný způsob podpory). Je tedy důležité spolu s rodiči hledat další cesty, jakým způsobem žáka při vyrovnávání jazykové bariéry podpořit (předat kontakty na doučovací centra, neziskové organizace, zkusit jako škola napsat dotační žádost na podporu vzdělávání nového žáka ad.).

Není neobvyklé cítit ze setkání s rodiči z jiného kulturního prostředí nejistotu nebo obavu. V takových případech doporučujeme pozvat na setkání kulturního mediátora nebo komunitního tlumočnicka. Kontakty je možné získat přes krajská Centra na podporu integrace cizinců (www.integracnicentra.cz) nebo přes různé neziskové organizace (např. META o.s.).

Tento příklad a tipy zpracovala PhDr. Kristýna Titěrová a Mgr. Petra Vávrová z občanského sdružení Meta – sdružení pro příležitosti mladých migrantů.

PŘÍSTUPY A PRAKTIKY V KOMUNIKACI, KTERÉ MOHOU PODPOŘIT PARTNERSKÝ DIALOG

4.6.

Nenásilná komunikace

„Lidé nejsou zneklidňování věcmi, nýbrž svými vlastními názory o věcech.“ Epikletos
(citováno podle Rosenberg, 2013, s. 67)

Koncept nenásilné komunikace nabízí možnost, jak rozvíjet efektivní, partnerskou komunikaci, která staví na hodnotách a prostředcích upřímnosti a empatie. Koncept, který od 80. let 20. století rozvíjí psycholog Marshall B. Rosenberg a jeho následovníci po celém světě, se snaží nabídnout alternativu verbálním formám nátlaku a manipulace v každodenním životě a doporučuje nenásilnou komunikaci jako skutečně udržitelnou alternativu. Navíc pomáhá zlepšovat kvalitu vztahů, ať osobních nebo pracovních, a především předcházet nedorozuměním.

Nenásilná komunikace je používána a rozvíjena v různých oblastech vzdělávání, ať už v oblasti neformálního vzdělávání, vzdělávání k řešení konfliktu, na školách, ale i jako koncept efektivní komunikace využívaný firmami po celém světě.

Rádi bychom zde stručně představili základní principy nenásilné komunikace jako prostředku, který může zlepšit komunikaci v každodenních interakcích a nabízí se i pro komunikaci škol s rodinami.

Nenásilná komunikace má čtyři základní složky (Rosenberg, 2013, s. 20-21):

- **pozorování** – konkrétní činy, které pozorujeme a které ovlivňují naši pohodu,
- **pocity** – co cítíme ve vztahu k tomu, co pozorujeme,
- **potřeby** – potřeby, hodnoty, přání atd., které tvoří naše pocity,
- **prosba** – konkrétní činy, o které žádáme ke svému obohacení.

Koncept jednotlivé složky rozpracovává do hloubky. „Nejdříve pozorujeme, co se v určité situaci skutečně děje: co pozorujeme, že druzí říkají nebo dělají, a co nás z toho obohacuje, či nebohacuje. Vtip je v umění toto pozorování vyjádřit, aniž bychom do něj vnášeli jakékoliv soudy či hodnocení – umět jednoduše říci, co druzí dělají a co z toho se nám buď zamlouvá, nebo nezamlouvá. Potom vyjádříme, jak se cítíme, když tuto situaci pozorujeme: cítíme se ublížení, jsme vyděšení, máme radost, jsme pobavení, rozčilení atd.? A zatřetí řekneme, jaké naše potřeby se pojí s pocity, které jsme v sobě rozpoznali.“ (Rosenberg, 2013, s. 20)

V rámci konceptu se tak snaží zdůrazňovat především naslouchání, empatii, respekt a upřímný zájem. „I když je řeč o nenásilné komunikaci jako o ‚procesu‘ nebo ‚jazyku‘, všechny čtyři složky mohou proběhnout, aniž bychom pronesli

jediné slůvko. Podstata této metody spočívá v uvědomění si těchto čtyř jednotlivých komponent, ne ve vlastní výměně slov.“ (Rosenberg, 2013, s. 21)

Sama komunikace pak probíhá ve dvou rovinách – moje upřímné vyjádření a empatické přijetí druhého.

Představme si rozčileného rodiče, který přichází k učitelovi se sdělením:

„*Jak si dovolujete dát mému dítěti pětku?!*“

Naše reakce může být rozčilení, vztek, hněv. Pokud se takovou situaci pokusíme rozebrat z hlediska nenásilné komunikace, může vypadat takto:

- **Pozorování** – vidíme rodiče, který říká: „*Jak si dovolujete...*“,“ mluví zvýšeným hlasem, mává rukama, mračí se.
- **Pocity** – můžeme se cítit ohroženě, mít z něj strach, aby nám neublížil, můžeme být našťvaní. *Jak si dovoluje se mnou takhle mluvit? Ani nepozdraví! Je to sprosták... Cítíme vztek, cítíme se dotčeni, překvapeni, uvedeni do rozpaků. Možná ani přesně nevíme, o čem to mluví, nevíme, k čemu se vztahuje.*

1) Pozorování

Prvním krokem nenásilné komunikace je: **Pozorujeme, aniž bychom hodnotili.**

K tomuto tématu už jsme se věnovali výše – je to podobné jako doporučení: „*Nepletme si dojmy s pojmy.*“ Techniky pozorování může prohloubit také aktivní naslouchání, cvičení *pojmy a dojmy*, nebo zrcadlení a parafrázování.

- **Potřeby** – co bychom potřebovali? Například bezpečí – aby na nás neuhákl, neohrožoval nás, dále například ocenění a uznání – oslovením „*jak si dovolujete*“ snad může narážet na naše schopnosti a profesionalitu, orientaci – vysvětlení, když netušíme, co po nás někdo chce.
- **Prosba** – můžeme vyjádřit pochopení pro jeho vztek, požádat ho, aby přestal křičet, a poprosit ho, aby vysvětlil, o co jde – tím získáme bezpečí a orientaci, při delším rozhovoru se pak možná můžeme dočkat i uznání, že byl opravdu důvod, proč dítě pětku dostalo. „*Vidím, že jste našťvaný. Prosím nekřičte na mě, naháníte mi strach. Můžete mi prosím vysvětlit, o co se konkrétně jedná. Já vám pak mohu vysvětlit, proč má vaše dítě takovou známku. Nechcete se posadit?*“

Proces nenásilné komunikace se tak odehrává ve dvou rovinách, na jednu stranu se snažíme vnímat, co je pro nás důležité, na druhou stranu se snažíme druhého nehodnotit, ale empaticky ho vyslechnout. Jednotlivé roviny si nyní představíme podrobněji:

Marshall Rosenberg ve své knize uvádí příklad z pera Ruth Bebermeyerové, který pěkně ilustruje, jak může vypadat směšování pozorování a hodnocení.

SMĚŠOVÁNÍ POZOROVÁNÍ A HODNOCENÍ

„Nikdy jsem neviděla líného člověka, viděla jsem jen toho, kdo nikdy nespěchá. A znala jsem jednoho, který po obědě spává a za deště raději zůstane doma, ale není lenoch. Ještě než řekneš, že jsem blázen, přemýšlej o tom, zda ten člověk je líný, nebo jen dělá to, co podle nás dělají lenoši! Nikdy jsem nepoznala hloupé dítě, viděla jsem jen dítě, které se chovalo tak, že jsem tomu nerozuměla nebo to

neočekávala. A potkala jsem dítě, které neznalo ta místa, která jsem navštívila, ale přesto nebylo hloupé. Předtím než řekneš, že to dítě hloupé je, zamysli se nad tím, zda je opravdu hloupé, nebo pouze zná jiné věci než my... Abychom předešli nedorozumění, je třeba odlišit to, co vidíme, od toho, co je jen náš názor.“ (Ruth Bebermeyerová, citováno podle Rosenberg, 2013, s. 45)

Pro nás i pro druhého může být takovýto způsob komunikace ulehčením. Neboť pokud směšujeme dojmy a pojmy, není zřejmé, o co nám konkrétně jde a co bychom potřebovali. Pokud mícháme dohromady to, co někdo dělá s tím, jak na to reagujeme, je těžké s tím pracovat.

Pocity a potřeby

Rozpoznávání a správné identifikování našich pocitů je podle Rosenberga důležitým předpokladem k tomu, abychom měli kontakt sami se sebou a abychom mohli dále zjistit, co potřebujeme. Rosenberg ve své knize rozvádí, jaké pocity se pojí s tím, kdy jsou naše potřeby naplněny a kdy nikoliv. Zároveň upozorňuje, že existuje řada „pseudopocitů“, které jsou spíše domněnkami nebo obviňováním druhých, například být „donucený, nebo nedoceněný“. Proto je třeba rozlišovat mezi tím, co cítíme, a tím, jak si myslíme, že na nás druzí reagují nebo jak se k nám chovají. (Rosenberg, 2013, s. 60) Přejděme ale k odhalování svých potřeb.

„Řekni mi, že jsi nespokojený s nedokončenou prací a pověz, že se tě to dotklo, když jsem řekl ‚ne‘ tvým plánům. Neříkej však, že jsem necitelný člověk, to ti nijak nepomůže. Umím se vypořádat s tím, když mi říkáš, co mám dělat a co ne, a zvládnou, i když hodnotíš, jak to dělám. Ale nesměšuj prosím ty dvě věci dohromady.“ (Rosenberg, 2013, s. 43)

Identifikace vlastních potřeb na základě našich pocitů a jejich vyjádření je jeden ze stěžejních prvků nenásilné komunikace. Stejně jako v našem předchozím textu jsme se snažili zaměřit na to, co potřebují učitelé a rodiče. Jaké jsou potřeby, je totiž tou informací, se kterou můžeme dále pracovat. Na rozdíl od očekávání, která jsou velmi kognitivní a často se v nich odráží společenské trendy, vlivy našeho okolí a představy našich blízkých, jsou potřeby něčím, co se skrývá za případnou frustrací. Potřebou může být uznání, bezpečí, orientace, autonomie, porozumění, důvěra, upřímnost, řád a další.

4) Prošba

Čtvrtým krokem nenásilné komunikace je **prošba**. „Zaměřuje se na otázku, o co bychom chtěli jeden druhého požádat, abychom obohatili své životy. Snažme se vyhnout nepřesným, obecným nebo víceznačným výrazům a nezapomínejme také mluvit pozitivně a vyjadřovat to, co chceme, nikoliv to, co nechceme.“ (Rosenberg, 2013, s. 106)

„Na workshopu nenásilné komunikace nám jedna žena popsala, jak nevyšla její prošba, když byla otrávená z toho, že její muž trávil hodně času v práci: ‚Požádala jsem ho, aby nebyl pořád v práci. Reagoval na to tak, že mi za tři týdny oznámil, že se přihlásil na golfový turnaj.‘ Úspěšně mu sdělila, co nechtěla, ale nepodařilo se jí požádat o to, co chtěla.“ (Rosenberg, 2013, s. 88)

„Když se prošba formuluje negativně, lidé často přesně nevědí, co se od nich skutečně žádá. Negativní prošba kromě toho často vyvolává odpor.“ (Rosenberg, 2013, s. 87)

Tento způsob „prošby“ lze pěkně vztáhnout k tématu pravidel. Škola potřebuje pravidla, aby se zajistil bezpečný rámec pro děti i učitele, aby mohli dělat svou práci. Ovšem důležité také je, jak pravidla formulujeme. Pokud budeme po dětech chtít, aby „nezlobily“, nebude zcela jasné, co přesně tím máme na mysli. Stejně tak ani rodičům, když si jim posteskneme, že děti nespolupracují nebo se nezajímají, není zřejmé, co bychom od nich přetřebovali.

Co si tedy můžeme odnést z nenásilné komunikace pro komunikaci s rodiči?

Pokud se s rodiči bavíme o chování dítěte, myslíme na to, abychom sdělovali, co jsme u dětí mohli pozorovat, nikoliv co se nám nezdá. Vysvětlujeme rodičům pravidla, co přesně od nich jako učitelé potřebujeme a co potřebujeme od dětí, aby mohly dobře pracovat.

„Když nebudeme přikládat význam našim potřebám, asi to nebude dělat ani naše okolí.“ (Rosenberg, 2013, s. 75)

Je však třeba dobře promyslet, jak to druhému dáváme vědět. K tomu může pomoci právě nenásilná komunikace.

Více informací:

- Marshall B. Rosenberg. *Nenásilná komunikace – řeč života*. Portál. Praha 2013.
- <http://www.zdejsoulvi.cz/#!about/c1se>
- www.nonviolentcommunication.com

Aktivní naslouchání

Aktivní naslouchání je technika, která pomáhá rozvíjet schopnost naslouchat a nehodnotit.

„Pavlovská (2004) mluví o technikách naslouchání, které upevňují vzájemnou důvěru a podporují komunikaci. Plaňava (2005) hovoří o tom, že při aktivním (zúčastněném) naslouchání naslouchající nejen registruje, co sděluje komunikační partner, ale také se snaží vyprávějícímu porozumět a vcítit se do něj. Držme se základních charakteristik takového naslouchání:

- Věnujme vyprávějícímu pozornost a projevujme své city. Udržujme oční **kontakt**, naší pozicí dávejme najevo otevřenost – otáčení, naklánění směrem k němu. Naše hlava by měla být na stejné úrovni jako hlava vyprávějícího.
- Přiblížme se komunikačnímu partnerovi výrazem obličeje, vstřícnými gesty, příjemnou intonací hlasu, tempem a hlasitostí řeči. Volme slovník, který bude srozumitelný a přirozený.
- **Povzbuzujeme** vyprávějícího neverbálními prostředky, jakými je přikyvování, gesta rukou, zaujatý výraz obličeje či fyzická podpora chápaním dotykem. Podporujeme jej však i verbálně souhlasem nebo pobídkami a podněcujeme jej k dalšímu hovoru.
- **Dejme vyprávějícímu najevo, že chápeme, jak se cítí, pojmenujme tyto pocity.** Ubezpečujeme jej, že jeho citové projevy jsou oprávněné a není třeba je skrývat nebo se za ně omlouvat.
- Poskytujeme zpětnou vazbu, abychom potvrdili, že mu nasloucháme a snažíme se mu porozumět. **Zopakujeme nebo volně parafrázujeme to, co náš komunikační partner sdělil nebo důležité myšlenky, pocity a fakta stručně shrňme.**
- **Ověřujeme, zda jsme správně porozuměli.** Používejme nevtrávé dotazy na pocity a myšlenky vyprávějícího. Dáme tak najevo, že nás sdělení zajímá a snažíme se jej lépe pochopit.
- **Oceňujeme důvěru komunikačního partnera v nás,** že si přišel pohovořit právě s námi. Oceňme pozitivní přístup, pohled na situaci nebo vůbec vše, co za ocenění stojí.“ (Hladíková, 2011, s. 11-13)

Konkrétní příklady toho, jak vypadají techniky podporující aktivní naslouchání jsou tedy:

- **povzbuzování** – projevujeme zájem a povzbuzujeme mluvčího – *Můžete mi o tom říct něco více?*
- **objasňování** – *Kdy se to stalo? Jak na to reagujete?*
- **parafrázování** – *Takže vy byste byl rád, kdybyste měl příště více informací o... Jestli tomu dobře rozumím...*
- **zrcadlení pocitu** – *Zdá se, že jste skutečně hodně rozzlobený.*
- **shrnutí** – *Takže to, co mi chcete říct, je...*
- **uznání, potvrzování** – *Skutečně si cením vaší snahy vyřešit problém... Děkuji vám za ochotu...*

(výše uvedené body vychází z Partners Czech, 2004, s. 113)

DÁLE DOPORUČUJEME:

Respektovat a být respektován (Kopřiva a kol., 2006)

Konflikt, kořen života. Průvodce řešením konfliktů pro učitele středních škol
(Partners Czech, 2004)

RODIČE SE ZAPOJUJÍ
DO AKTIVIT ŠKOLY

5

Třetím principem, který zde nastíníme, je: **rodiče se zapojují do rozhodnutí a do aktivit spojených se školou.**

„I v ČR došlo v devadesátých letech k významnému posunu v možnosti rodičů spolurozhodovat o záležitostech výchovy a vzdělávání svých dětí. Jedním z konkrétních kroků bylo legislativní ustanovení „Okresní školské rady“ a „Rady školy“ (Sb. zákonů č. 139/1995 – o státní správě a samosprávě ve školství), v nichž mají rodiče nebo jimi zvolení zástupci právo podílet se na řešení provozně organizačních záležitostí (návrh rozpočtu školy, výroční zpráva školy...) a také otázek koncepčního charakteru (příprava studijních a učebních oborů, vize rozvoje školy...). Legislativní rámec vymezující vztahy mezi školou a rodiči dodává těmto organizacím a způsobům jejich práce spíše formální charakter.“ (Krejčová, n.d., s. 1) V současnosti spolupráci s rodiči upravuje Školský zákon č.561/2004 Sb., především zřízením Školských rad.

V rámci našeho pojetí ale zapojení rodičů sahá nad rámec zákonných povinností škol. V České republice jsou školské rady bohužel často jen formální a reálně z jejich aktivity nevzniká aktivní kooperace, častěji jsou v tomto ohledu aktivní sdružení rodičů při škole, dříve tzv. SRPŠ.

Co si tedy pod spoluprací rodin a škol na rozhodnutích o důležitých věcech představit? Podpora rodičů v tom dávat návrhy, kritiku a přání – respekt vůči různým názorům.

- Škola má zájem o znalosti a dovednosti rodičů – umožňuje jim zapojit se a uplatnit jejich dovednosti ve škole.
- Rodiče jsou zahrnuti do rozvoje a vývoje koncepcí a plánování obsahové práce školy.
- Školy se starají o to, aby se k rodičům dostaly důležité informace jako základ pro jejich zapojení.
- Školy podporují rodiče v tom, přinášet návrhy a kritiku, dávají jim najevo, že jejich názor je důležitý/ceněný a že bude zohledněn.
- Školy nabízejí různé formy spolupráce, které umožní zapojení co největšího počtu rodičů, vyvarují se jednostranné formy komunikace a participace a zohlední rozdílné komunikační styly a média, aby rodiče nevyčleňovaly.
- Je také důležité, aby škola srozumitelně a transparentně deklarovala, o jakou formu a jaký rozsah zapojení rodičů skutečně stojí.

Body vychází z Berliner Bildungsprogramm, 2007, s. 80-83; Hamburger Bildungsempfehlungen, 2012, s. 51; (Deißner a kol., 2013).

Zapojení pak může zahrnovat výpomoc rodičů při akcích ve škole i mimo školu, při přípravě výukových materiálů nebo je může využít jako asistenty při výuce.

Profesionální partnerství škol s rodinami navíc zahrnuje i důležité hodnoty rovnosti a důvěry. To znamená, že všem rodinám připisujeme skutečně rovnocenný status, dále rovnost zahrnuje sdílení, podporu a posilování rodičů v tom, aby se mohli zapojovat, nabízení možností zapojení a jejich uznání.

Důvěra znamená mít důvěru ve spolehlivost, slova, činy a úsudek druhého. Brát druhého vážně a neranit ho. Když budou rodiče důvěřovat učitelům, že budou jednat v nejlepším zájmu rodiny a dítěte. Důvěra zahrnuje také důvěrnost, zájem o bezpečí dítěte, spolehlivost a otevřenost. (Turnbull a kol., 2009)

Pokud tedy rodiče nemají zkušenosti se vzděláváním, nabízíme jim workshopy, aby byli schopni podporovat své děti.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA TGM V PODĚBRADECH REALIZOVALA PROJEKT *JEDNA RODINA*.

Nabízíme úryvek z nabídky pro rodiče:

„A konečně poslední aktivita. Rádi bychom, abyste se do ní zapojili Vy, rodiče dětí. Budete totiž jejími hlavními aktéry. Celý příští školní rok Vás budeme zvat do školy, do třídy Vašeho dítěte. Nejen svým dětem, ale i jejich spolužákům budete moci představit svá povolání. Jak? Záleží opravdu jen na Vás, na Vaší fantazii. Může to být přednáška, interaktivní workshop, prezentace v power pointu, můžete přinést ukázky výrobků z Vaší firmy nebo budete moci děti pozvat k Vám do práce. Aby si samy na vlastní oči představily, co znamená, když rodič řekne: ‚Jdu do práce.‘“

A jaké jsou zkušenosti z pilotáže projektu: „Děti se tak mohly dozvědět, co dělá ředitel logistiky, marketingový ředitel, ekonomka, designérka, co je to cestovní ruch, obnovitelné zdroje, kdo je projektový manažer, jak vypadá práce keramika a řezníka. Pozitivní ohlas měl projekt i u rodičů, všichni se důkladně na vystoupení připravovali a byli potěšeni reakcemi dětí. Budeme moc rádi, když si uděláte chvíli času a přijдете do školy, je možné samozřejmě začít již nyní. Do projektu *Jedna rodina* bychom chtěli pozvat i Vás – rodiče a prarodiče žáků.“

(ZŠ TGM Poděbrady 2012/2013).

RODIČE JAKO MENTOŘI

„Porozumění s rodiči podporujeme tím, že zapojujeme zkušené rodiče jako mentory pro nové rodiče, které uvedou do kultury školy a možností zapojení.“ (Deißner a kol., 2013, s. 8), například:

- Rodiče dětí z vyšších ročníků se podílejí na vítání nových rodičů ať formou přivítání, pohoštění nebo představení zástupců rodičů nebo rodičovských sdružení.
- Kavárna pro rodiče, knihovna pro rodiče jsou k dispozici jako místa pro setkávání.
- „Kmotry“ – rodiče jako mentoři a pomocníci nových rodin.

ZŠ KUNRATICE – RODIČOVSKÁ KAVÁRNA: PÁROVÁ VÝUKA

„Vážení rodiče prvňáčků a druháčků, srdečně Vás zveme na Rodičovskou kavárnu 12. 12. 2013 od 18.30 hodin ve školní jídelně na téma: Párová výuka v prvních a druhých třídách... Již druhým rokem se scházíme v naší rodičovské kavárně, abychom zhodnotili zapojení dalšího pedagoga do podpory individualizace výuky v prvních a druhých třídách. Zveme

všechny rodiče, kteří mají zájem dozvědět se, jak párová výuka probíhá. Hosty kavárny budou zástupci vedení školy, paní třídní učitelky a párové učitelky prvních a druhých tříd, zástupci občanského sdružení Patron, pedagogická konzultantka a odbornice na pedagogiku paní KK. Občerstvení zajištěno.“

(<http://www.zskunratice.cz/rodice/patron-sdruzeni-rodicu/aktivity/rodicovske-kavarny/rodicovska-kavarna-parova-vyuka-3669>)

To je jen několik příkladů, jak lze rodiče zapojit do dění ve škole. Je třeba také brát v úvahu, že musíme respektovat, jaký způsob spolupráce si rodina sama zvolí.

„Úkolem učitele je nabídnout rodinám co nejširší škálu možností ke spolupráci. Konečné rozhodnutí však závisí na rodině samotné. Přesvědčte se, že si rodiny uvědomují, že jejich účast ve třídě je oceněna

a že je vítána jakákoliv míra spolupráce.“ (Krejčová, 2005, s. 10)¹⁰

V následujícím textu bychom nad rámec nabízených principů chtěli stručně rozvést témata, která se opakovaně objevila jak v pilotních kurzech, v rámci průzkumů a rozhovorů, tak v médiích i odborné diskuzi. Jedná se o téma změny kultury školy v českém prostředí a psychohygieny pro učitele.

10 (Krejčová a Kargerová, 2003, s. 150) 5. Respektujeme, že konkrétní způsob spolupráce si volí rodina sama.

PROMĚNA SPOLEČENSKÝCH
HODNOT A KULTURY ŠKOLY

6

„Podle ankety, kterou v roce 2010 uspořádala Asociace pedagogů základního školství ČR mezi tisícovkou učitelů, si drtivá většina (86 %) vyučujících na základních školách myslí, že se chování žáků za posledních pět let změnilo k horšímu. Podle učitelů oslovených asociací jsou žáci čím dál víc agresivní a vulgární, čím dál méně jsou ochotní respektovat školní pravidla a nemají úctu k autoritě a osobnosti učitele....“ (Šůra, 2010)

Povzdechy na upadající mravy mládeže nejsou nic nového pod sluncem. Nové ale je, jak se změnila naše společnost, její hodnoty a s nimi i styl výchovy dětí od revoluce. Změna kultury, kterou budeme popisovat, tedy v našem pojetí zahrnuje změny hodnot, s tím související chování a značnou diverzifikaci těchto hodnot v rámci jednotlivých rodin.

V článku zveřejněném v časopisu Respekt v roce 2010, z něhož pochází výše uvedený citát Adama Šůry, odborníci na dětskou psychologii poukazují na to, že téma pravidel a jejich dodržování je pro děti i v celé společnosti mnohem složitější, neboť došlo k proměně pochopení toho, co je kázeň a k čemu pravidla vůbec slouží. „Mnohé děti prostě nejsou na kladení požadavků a stanovení hranic z rodin zvyklé a učitelé si musí dávat větší práci s tím, aby jim vysvětlili jejich smysl,“ uvádí psycholožka Gilnerová. Zároveň platí, že pedagogické školy v rámci své přípravy příliš nereflektují změny ve společnosti a nepřipravují tak budoucí učitele na skutečnou realitu ve školách.

„Zatímco dřív byla (pravidla) k tomu, aby děti uměly dodržovat požadavky kolektivu a na slovo poslouchaly dospělá a učitelé, dnes je to jinak. Jde daleko spíš o to,

aby děti rozuměly společným pravidlům a uměly je aktivně dodržovat: třeba že se nebudou bát zastat spolužáka, kterému někdo ubližuje, dodává pedagogický expert Bendl.“ (Šůra, 2010) Tento popis pěkně vystihuje dilemata naší doby – doby, ve které nevládne zcela jednoznačný konsenzus mezi tím, co je hodnotné. Pokud to velmi zjednodušíme: zda má větší společenskou hodnotu výkon a majetek, nebo respekt.

Tématu nastavení a významu pravidel se budeme věnovat podrobněji v kapitole 7. Předtím se ještě podíváme na to, jakými změnami prochází systém české školy. Prostředí školy zažívá změnu kultury, která vychází z životního stylu rodičů, změny hodnot, ale i změny role školy ve společnosti, která se najednou nezdá být tak jasná. Zajímavou studii o transformaci školy uveřejnila v roce 2013 Dana Moree. Ve své publikaci *Učitelé na vlnách transformace* zkoumá, jaký vliv měly společenské změny na situaci ve školách, jaká dilemata učitelé řešili a jak se velké dějiny promítly do vztahů ve škole v jednom malém městě. V rámci výzkumu na dvou českých školách se Dana Moree bavila i se současnými rodiči žáků. Jak vidí oni situaci ve škole dnes, co od ní očekávají? Co se tedy změnilo?

KÁZEŇ A AUTORITA

V diskusích v rámci pilotování se často objevilo téma změny kultury, respektive hodnot ve společnosti, otázka respektování autority a poslušnosti. To pramení především z toho, že je znatelný posun v rodinách, kde se s dětmi domlouváme a kde jsou děti zahrnovány do rozhodnutí. Například často už rodiny neoznamují dětem, kam jedou na dovolenou, ale rodiče vybírají dovolenou společně s dětmi.

Ve společnosti se tak postupně ustupuje od „nařizování“ a je třeba, aby tímto stylem začala fungovat i škola.

Proměňuje se také to, co si přestavit pod pojmem autorita. Autorita jako vzor následování, nebo autorita jako představitelka moci (diktátorka) – to jsou dvě protichůdné interpretace pojmu, které volně plují diskursem. Vališová se například snaží rehabilitovat pojem autority v pedagogice. Tento pojem bývá interpretován jako manipulace, zneužívání moci ve smyslu autoritativní. Vališová se naopak snaží ukázat autoritu jako vzor hodný následování (Vališová, 2008, s. 15-18) Vzor, který v současné společnosti zoufale chybí.

„Je evidentní, že učitelé hodně přemýšlí o tom, zda je liberální výchovný styl postavený na přátelském vztahu k dětem a projektovém způsobu vyučování slučitelný se základním požadavkem kázně a důslednosti v mezilidských vztazích... Učitelé si nejsou jisti, kde nastala chyba. Rozpor mezi jejich pocitem, že bez kázně škola skutečně fungovat nemůže, a dojemem, že jsou jediní, kdo o kázeň stojí, je

zjevný. V otázce kázně se osobní přesvědčení učitelů dostává do skutečného konfliktu s tím, jak podle nich kázeň vnímá svět mimo školu. Učitelé ji vnímají jako předpoklad pro dobré fungování procesu učení, zatímco mimo školu je podle nich kázeň vnímána jako přežitek, nepotřebné reziduum doby minulé... Učitelé jsou velmi jednoznační v tom, že klíč k pochopení dnešní situace dětí tkví v proměně rodinného zázemí. Situace v rodinách prošla podle respondentů hlubokou proměnou, která zasáhla i děti.“ (Moree, 2013, s. 122) V rámci rozhovorů, které však následně Moree provedla s rodiči, se ukázalo, že: „Chování a kázeň jsou klíčové nejen pro pedagogii, ale i pro rodiče – hovor na toto téma byl nejbouřlivější částí setkání. Rozhovor na téma kázeň navíc iniciovali rodiče; ... bez respektu se nic nenaučí...“. Podle rodičů by škola měla vést děti více ke kázni, disciplíně a respektu... Ptala jsem se rodičů, kdo by kázeň měl zajistit, kdo by to dětem měl naučit. A rodiče začali se sebekritikou: „Všichni se honíme mezi prací a dětmi...“. Rodiče de facto souhlasili s učiteli v tom, že štvance mezi prací a rodinou jde na úkor jejich vztahu k dětem. Rodiče by se dětem rádi více věnovali, jen nevědí, kdy to mají dělat a jak to mají zvládat.“ (Moree, 2013, s. 128)

Jeden příklad za všechny:

„Ptala jsem se rodičů, jak moc si s dětmi na téma kázeň povídají. Jedna maminka otevřeně přiznala: „Bojím se, že kdybych začala vyvádět, tak mi dítě přestane chodit domů.“ Ostatní rodiče přitakali. Prý je toho všude plno a rodiče se opravdu bojí,

že při zvýšení výchovného tlaku by o své děti mohli přijít.“ (Moree, 2013, s. 129)

„Během výzkumu se ukázalo, že vztahy učitelů a rodičů prošly zásadní změnou, která symbolicky reprezentuje změny hodnot v celé společnosti a zrcadlí určité hodnotové rozpory...“ (Moree, 2013, s. 128)

ORIENTACE NA VÝKON

V rámci společenských změn se jedná především o stupňování tlaku na výkon, úspěch ve společnosti a tyto jsou nejčastěji spojovány s dobrými známkami. „Vztah učitele, školy a žáka je pak omezen na dosažení maximálního efektu s minimálním vynaloženým úsilím, a to může způsobit velké problémy.“ (Moree, 2013, s. 127) A rodiče si častěji volí pro děti školy, které zajistí hlavně formálně dobré známky.

RODIČE TRÁVÍ MÉNĚ ČASU S DĚTMI

To, že rodiče nemají na děti dostatek času, potvrzuje mj. již zmíněný výzkum Dany Moree.

Rodiče jsou časově vytížení pozdě do večera a často není v jejich možnostech vyzvednout děti před pátou hodinou odpolední. Děti jsou tak celé odpoledne v družině. Tomuto trendu se např. v Německu přizpůsobují tzv. ganztagsschulen, tedy celodenní školy.

Nedostatek času a pozornosti rodičů vůči dětem má pak samozřejmě vliv i na jejich

Změnami je myšlena především zvýšená orientace na výkon, vliv nových médií, které proměňují roli školy, zvětšující se sociální rozdíly ve společnosti a nedostatečné sociální kompetence dětí a již zmíněná diverzifikace hodnot.

Jaká dilemata tedy školy a rodiny řeší?

Tento tlak se týká nejen rodičů v jejich zaměstnání, ale čím dál více právě i dětí. Rodiče zároveň nemají dostatek času, který by mohli věnovat pouze dětem.

- Přeorganizovanost dětí – v rámci pilotáže se učitelé mj. zmiňovali, že rodiče vyžadují „přeorganizovanost“ dětí, například i v družině po škole. Děti tak často nemají prostor pro to, aby si hrály, ale jsou zapřažené do koloběhu výuky, kroužků a dalších kroužků.

školní výsledky: „Nesoustředěnost může pramenit i z toho, že děti mohou mít hlad, rodiče jim zapomenou dát snídani i svačinu (tato situace nastává bez ohledu na materiální situaci v rodině).“ (Moree, 2013, s. 123)

Fakt, že rodiče často nemají na děti dostatek času, reflektovali i účastníci fokusní skupiny rodičů v rámci naší pilotáže. Školy na přání rodičů často nabízejí družiny až do pozdních večerních hodin. Někteří rodiče by si navíc přáli, aby děti dělaly domácí úkoly v družině, aby si je pak

doma mohli užít. A tím se také dostáváme k třaskavému tématu domácích úkolů.

„Jako příklad mohou posloužit domácí úkoly. Učitelé často čelí tomu, že děti domácí úkoly nenosí. Když je vyučovací hodina postavená právě na tom, co si děti měly doma připravit nebo najít, a ze třiceti dětí přinesou úkol dvě, je to samozřejmě problém.“ (Moree, 2013, s. 122) Problém neplnění domácích úkolů je v současné době velké téma. Když se na něj ale podíváme z pohledu rodičů, kteří nestíhají dělat s dětmi domácí úkoly kvůli svému pracovnímu vytížení, trpí tím děti i rodiče a nám se ukazuje celá problematika v novém světle.

JAK JE TO S TĚMI HODNOTAMI?

„V očích učitelů přitom nemá být kázeň slepou poslušností, vnímají ji spíše jako respekt ke stanoveným pravidlům slušného chování.“ (Moree, 2013, s. 122) Co je ale v současnosti slušné chování?

I jednotlivé rodiny mají čím dál rozmanitější představy o tom, co je správné a k čemu děti vést. „Hodnoty, které děti z domova přenášejí do školy, vytvářejí z velké části prostředí školy. Někde je velmi pozitivní, jinde je hodnotový systém rodičů téměř v rozporu se zákonem: ‚Setkala jsem se třeba s tatínkem, kterého dítě mělo rasistické sklony, řešili jsme to důtkami, bylo to na prvním stupni ve třetí třídě. A tatínek sám mi řekl mezi čtyřma očima: ‚Já jsem rasista, já prostě jsem takovej, já cikány nenávidím a já kluka jinak vychovávat nebudu.‘ Tak učitel pak těžko něco

Existuje napětí mezi tím, jakou domácí přípravu někteří učitelé vyžadují, a tím, že:

- rodiče nemají čas s dětmi přípravu dělat, potřebovali by se spíše věnovat budování vztahů s dětmi nebo domácím povinnostem,
- rodiče často nevědí, jak úkoly s dětmi dělat (od dob jejich školní docházky se značně změnil styl učiva i jeho obsah, nebo sami nemají dostatečné vzdělání, aby mohli dítě vhodně podpořit),
- „Někdy jsem nepochopila zadání úkolů, chtěla bych lepší informace, starší dcera dříve měla lístečky nalepené v notýsku s tím, co má dělat, teď tam je jen DŮ a děti ty konkrétní informace neudrží.“ Maminka na pilotáži.

zmuže. Potom často dítě jedná pokrytecky, chová se určitým způsobem, aby vyhovělo.“ (Moree, 2013, s. 124, 125)

Někdy si rodiče uvědomují, co svým konáním a hodnotami činí, jindy však méně: „Taky v 6. třídě kluk třikrát zalhal kvůli něčemu a říkám mamince, že ve škole lže, a když jsem jí říkala ty příklady, tak ona mi řekla: ‚To se přeci tak ve škole běžně dělá.‘ A v tu ránu jsem ztratila řeč, protože jsem nevěděla, co já jí mám na to říct.“ (Moree, 2013, s. 127)

Při stanovování pravidel pro fungování ve škole je proto úkolem školy, aby nastavila určité mantinely, které budou především v souladu se zákonem, ústavou a Listinou základních práv a svobod.

Fakt, že rodiče nemají v dnešní době na děti příliš času, má důsledek právě v oblasti budování potřebných hodnot. „Učitelé mají pocit, že děti z domova nezískávají zdaleka tak pevný hodnotový základ jako dříve. Jednak proto, že na to rodiče nemají čas, jednak proto, že podle respondentů **přestala existovat jednoznačná společenská shoda na tom, jaké hodnoty jsou vlastně pozitivní.**“ (Moree, 2013, s. 160) „Protože ale žádný hodnotový rezervoár neexistuje, vítězí podle učitelů

tlak na výkon a efektivitu, který jako by potlačoval postoje spojené s citem pro kolektiv, schopnost naslouchat, ochotu ustoupit a pomoci slabším. To vše je totiž zdržuje od rychlého a efektivního postupu na společenském žebříčku a učitelům není zcela jasné, zda právě o tyto schopnosti a návyky mají při výchově dětí usilovat. Každá rodina pak vede děti trochu jinak a ve škole se tyto hodnotové a názorové proudy setkávají a někdy dokonce střetávají.“ (Moree, 2013, s. 160)

ŠKOLA A SPOLEČNOST

„Z výzkumu vyplývá, že **značně pozitivní změny zaznamenaly vztahy mezi rodiči a učiteli.** Podle rodičů se škola výrazně zlepšila oproti době před rokem 1989. Mají pocit, že je učitelé berou jako partnery, že skutečně poctivě přemýšlí o svěřených dětech a snaží se na nich hledat to dobré a pozitivně rozvíjet jejich potenciál. Tato pozitivní změna se týká především důvěry, že učitelé to s nimi a jejich dětmi myslí dobře. Důvěru rodičů si však nezasloužil samotný systém, týká se jednotlivých učitelů.“ (Moree, 2013, s. 159)

Vztahy rodičů a školy se ale také často odvíjejí od toho, jakou mají se školou zkušenosti rodiče z časů své docházky. Jestli vidí školu jako nátlakovou instituci (Moree, 2013, s. 127), nebo místo pro rozvoj svých dětí a jako instituci, které mohou důvěřovat.

„Podle učitelů se radikálně změnilo to, že rodiče dnes od školy čekají obojí – vzdělá-

ní i výchovu. Přičemž obě očekávání by se měla naplňovat tak, aby to rodiče a jejich volný čas trávený s dětmi zatěžovalo co nejméně.“ (Moree, 2013, s. 139)

„Učitelé v zásadě souhlasí s tím, že vzdělávat znamená zároveň i vychovávat, ale do jaké míry se to však má týkat i tak základních věcí, jako je třeba odpověď na pozdrav?“ (Moree, 2013, s. 142)

Liší se samozřejmě pohledy na to, jak by to mělo fungovat, i na to, jestli rodiče očekávají dobré znalosti a dovednosti, nebo dobré známky (bez ohledu na výkon a přínos pro dítě), nebo dobré chování dětí a rozvoj jejich sociálních kompetencí.

Konkrétní požadavky se liší škola od školy. Záleží tak do značné míry na konkrétní škole a jejím vedení, pro jaký model se rozhodne. Lepší komunikace s rodiči tomu může jen napomoci.

A blurred background image showing two people sitting on the floor, reading documents. One person is wearing a dark blue shirt and the other is wearing an orange shirt. The image is out of focus, emphasizing the text in the foreground.

PSYCHOHYGIENA
PRO UČITELE

8

Duševní hygiena je nezbytnou součástí profesních dovedností učitele. Jde do značné míry o schopnost vyrovnávat se s obtížemi, které tato profese přináší a „vnímat obtíže i jako inspiraci k dalšímu osobnímu rozvoji a nabízet konkrétní model kvalifikovaného zvládnání obtížné situace i svým žákům a kolegům“. (Krejčová, 2009, s. 46)

V rámci sbírání zkušeností pro tuto publikaci byla psychohygiena jednou z dovedností, kterou samy učitelky chtějí zlepšovat, protože cítí, že ji potřebují. Souvisí to do značné míry se změnou rolí školy a učitelů ve společnosti, jak dobře shrnuje Krejčová: „Role učitele se posouvá do nových souvislostí souběžně s vývojem společnosti. Roste důraz na zajišťování problémových oblastí, které nebyly jen doménou školy a které se postupně vymykají z působení společenské kontroly. Škola se tak stává prostorem pro prevenci rasismu a xenofobie, pro zabývání se problematikou návykových látek, zvládnání informačních technologií i strategií, zvládnání následků přírodních katastrof. Současně se snižuje důraz kladený na pouhou výuku. Škola je rovněž modelem většiny sociálních situací a prostorem pro rozvoj a kultivaci sociálních a komunikačních dovedností. Učitel se tak stává tím, kdo napomáhá socializaci dítěte v současné společnosti, spíše než jen garantem základního penza vědomostí, kde je relativně dobře zastoupený současnými informačními zdroji.“ (Krejčová, 2009, s. 43)

Učitelství je profese, která klade jak velké nároky na pracovní kvalifikaci, tak na měkké dovednosti a schopnost vyjed-

návat s žáky a rodiči o každodenních záležitostech, ale i složitějších otázkách, proto přináší také zvýšené riziko vyhoření.

Tyto tendence se pak mohou začínat projevovat ve výročních typu „všichni si stěžují, ale nikdo nedokáže pochválit“, „škola je bezmocná“ nebo „rodič má ve všem poslední slovo“, či „jak docílit toho, aby si rodič nemyslel, že mě vlastní?“.

O učitelské profesi se navíc traduje řada mylných představ typu, že učitelka má krátkou pracovní dobu a dlouhé prázdniny, že potřeba pomoci znamená profesní selhání – dobrý učitel zvládá obtížné situace s přehledem sám a mnoho dalších, a tím se pak vytváří tlak na učitelky, aby před sebou samými skrývaly některé obtíže. (Krejčová, 2009, s. 46)

„Je také mýtus, že psychická odolnost je vrozená, trénink ani jiné zásahy nejsou nic platné, to, jak člověk zvládá náročnou situaci, je jednou dáno a nemá tedy smysl s tím nic dělat.“ (Krejčová, 2009, s. 46)

Proto se nyní podíváme, jaký přístup k vlastní profesi může mít psychohygienický účinek a také, jaké jsou další možné techniky.

PSYCHOHYGIENA A HRANICE PROFESE

V rámci diskuzí v pilotáži se často objevovalo téma profese a její hranice. Z hlediska psychohygieny je dobré si uvědomit, že i učitelství je jen práce a ne poslání. Je to práce, která trvá od-do a pak končí.

Uvědomit si hranice profese je důležitým krokem na cestě k lepšímu zvládnutí náročných situací. Při prevenci vyhoření je důležitý vlastní postoj člověka k práci. Práce má být smysluplná, ale neměla by být jediným cílem, smyslem a zájmem v životě. (Krejčová, 2009)

Pro učitele je proto dobré si uvědomit:

- práce je jen část mého života, v životě mám i jiné role,
- je třeba oddělovat profesi od soukromého času.
- To se například týká toho, do jaké míry řešíme profesní otázky mimo pracoviště. Na semináři jsme se učitelů ptali, jestli se jim stává, že je rodiče zastaví například u rohlíků v obchodě, a začnou se jich vyptávat na prospěch potomka. Většina zúčastněných odpověděla kladně. Představme si ale, že na nákupu u rohlíků potkáme svého zubaře, začneme na něj cenit zuby? Zubař samozřejmě potřebuje nějaké nástroje, které u rohlíků nemá, nicméně i tak je pro učitele zdravější rodiče zdvořile odmítnout a pozvat si je na konzultaci, kde ochotně dotaz vyřeší. Můžete říct: „Já to s vámi ráda budu řešit, ale na svých konzultačních

hodinách, teď jsem tu s rodinou... Hezký den.“

- Dalším psychonehygienickým zvykem učitelství je opravování písmeček doma, a tím pádem směřování profesního a soukromého prostoru. Práce tak ještě více prostupuje zdi domova, které by však měly sloužit spíše jako bezpečné místo, kde si odpočineme a žijeme.
- Někdy si hranice bohužel rozvolňujeme sami.
- S bezpečnějším stanovováním hranic profese souvisí i vztah k dětem. Učitelka jako profesionálka se samozřejmě žákům v rámci pracovní doby věnuje na 100 %, nicméně tato profesionální intervence také někde končí. Končí doma, končí o dovolené.
- Prospěšné může být v práci stanovovat splnitelné a měřitelné cíle (SMART), neklást na sebe přehnané nároky. Je třeba si uvědomit, že děláme to nejlepší, co v daném okamžiku dokážeme, a víc dělat nemůžeme, proto se nemůžeme trestat za to, že se něco nedaří.
- Ovlivňují jen to, co mohou změnit. Ve vztahu komunikace s rodiči pak platí: nemohou změnit rodiče! Jediné co změnit lze, je způsob komunikace s nimi a můj přístup k nim.
- Uvědomovat si hranice svojí profese a neklást na sebe přehnané nároky je prvním krokem duševní hygieny, kromě toho existuje ještě další řada možností.

JAKÉ JSOU DALŠÍ MOŽNOSTI

„Duševní hygienou (psychohygienou) rozumíme soubor technik, informací, prvků životního stylu, který nám umožňuje vyrovnávat se se zátěží, minimalizovat její dopady a případně ji v rámci primární prevence předcházet a směřovat i touto cestou k dalšímu osobnímu rozvoji. Prvky duševní hygieny se zaměřují jak na oblast duševní a tělesné, tak i sociální, případně spirituální pohody.“ (Krejčová, 2009, s. 45)

Krejčová dále popisuje řadu technik, ať už se jedná o osobní návyky a strategie nebo o techniky praktikované za pomoci odborníka.

Do kategorie toho, co si můžeme zajistit sami, by patřilo například:

- vhodný pracovní rytmus (hranice profese) a odpočinek,
- sport, dechové techniky (i nadávání je dechová technika ☺), relaxace,
- nechat o sebe pečovat nebo si jinak udělat radost,
- získat si odstup – i fyzicky,
- sociální kontakty, humor,
- drobné osobní mentálně hygienické rituály – pít čaje, sprchování po příchodu z práce domů aj.

Mezi techniky, které jsou vhodné pro učitele, lze řadit například autogenní trénink, kolegiální poradenství (např. balintovské skupiny) nebo také supervize jako kultivovaná zpětná vazba, která umožňuje vidět problémy z jiného úhlu, ale také účast na dalším odborném vzdělávání, kde probíhá neformální navazování inspirujících kontaktů v oboru, výměna zkušeností apod. (Krejčová, 2009, s. 45-48)

Důležitou součástí může být také podpora kolektivu a sdílení s kolegyněmi. „Velký je i význam sociální sítě obsažené ve vztazích na pracovišti. Tato rovina zatím uniká naší pozornosti, ačkoli její „hojivý“ potenciál by mohl v kontextu školství přinést mnoho dobrého. Vyhledat odbornou pomoc je často pro potřebného jedince obtížné. Opřít se však o laickou „lidskou“ pomoc v sociálních vztazích na pracovišti neohrožuje tolik vlastní sebehodnocení člověka v roli znalého profesionála. Podobně vystupuje do popředí schopnost říci si o pomoc jako důležitá profesní kvalita. Říci si o pomoc znamená nepřenášet nedopatřením své problémy na druhé. O pomoc a podporu si dokáže říct jen zralý jedinec, který se umí podělit o své pravomoci.“ (Krejčová, 2009, s. 46)

Během rozhovorů, které v rámci svého výzkumu uskutečnila Moree, učitelé mnohokrát zmínili pocit, že nejsou vnímáni jako rovnocenní partneři ani pro děti, ani pro rodiče, ani ze strany společnosti. (Moree, 2013, s. 143) Učitelé zažívají sami sebe v určitých protikladech: hodně práce x málo peněz, máme vzdělávat i vychovávat x vychovávat ale nesmíme na ulici, výchova ve škole x výchova doma, učitelé mají fungovat jako výchovné vzory x nikdo je tak nevidí, společenskou prestiž nemají. (Moree, 2013, s. 144)

Právě podpora kolektivu se ukazuje jako velmi důležitá pro posilování jedinců i posilování učitelek jako sebevědomých profesionálů. Učitelství je stále podle výzkumu CVVM (CVVM, 2013) pátou nejmáženější profesí. Když se učitelé a učitelky nebudou zbytečně shazovat a naopak se podporovat, prospěje to jak klimatu ve škole, tak jejich práci. Jak fungují vztahy a komunikace ve sborově často totiž předurčuje i to, jaké jsou vztahy dětí ve třídě a ve škole. Zároveň tak partnerský přístup k rodičům může pomoci jak klimatu ve škole, tak může odlehčit také učitelům, neboť na spoustu problémů nemusí být sami.

A blurred photograph of three people sitting in a room. On the left, a woman with dark hair is wearing a dark vest over a light-colored shirt. In the center, a woman with blonde hair is wearing a dark top. On the right, a man with a beard is wearing a light-colored shirt. Behind them is a large, colorful bulletin board with many small, multi-colored cards or photos pinned to it. The overall image is out of focus, with a soft, bokeh effect.

ZDROJE

- Azun, S. (2013). Zusammenarbeit mit Eltern. In.: Wagner, P. (Hrsg.) Handbuch Inklusion. Grundlagen der Vorurteilsbewussten Bildung und Erziehung. Herder Verlag. Gaspro Zlín.
- Berliner Bildungsprogramm (2007). Bildung für Berlin. Berliner Bildungsprogramm für die Bildung, Erziehung und Betreuung von Kindern in Tageseinrichtungen bis zu ihrem Schuleintritt. Materialien für die interne Evaluation. Berlin Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung vo Internationale Akademie für innovative Pädagogik, Psychologie und Ökonomie gGmbH (INA an der Freien Universität Berlin. unter Leitung vo Dr. Christa Preissling. Berlin.
- ZŠ TGM Poděbrady (2012/2013). Bulletin Zprávy z Masaryčky 6. <http://www.zstgmpodebrady.cz/ke-stazeni/> (staženo 2. 12. 2013).
- Center for Non Violent Communication. <http://www.cnvc.org>
- CVVM (2013). Tisková zpráva. Prestiž povolání – červen 2013. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav akademie věd. http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7054/f3/eu130903.pdf (staženo 15. 11. 2013).
- Center on School, Family and Community Relationships Hohn Hopkins University. <http://www.csos.jhu.edu/p2000/center.htm>
- Centrum pro integraci cizinců o. s. Příručka pro snadnější porozumění s cizincem. <http://www.cicpraha.org/cs/pro-zamestnavatele/prirucka-pro-snadnejsi-porozumeni-s-cizincem.html>
- Čáp, D. (2013). Několik tipů k zážitkovým aktivitám ve třídě. In: Mrázová, L., Skácelová, J. Demokracie versus extremismus. Výchova k aktivnímu občanství. Metodická část. Printo, Praha.
- Čapek, R. (2013). Učitel a rodič. Spolupráce, třídní schůzka, komunikace. Grada Publishing a. s. Praha.
- Deißner, D, Alaybeyoglu, D., Schöder, S. (eds.) (2013). Qualitätsmerkmale schulischer Elternarbeit [WWW Dokument]. Ein Kompass für die partnerschaftliche Zusammenarbeit von Schule und Elternhaus Basierend auf den Empfehlungen einer wissenschaftlichen Expertenkommission. Herausgegeben von der Vodafone Stiftung Deutschland www.eltern-bildung.net. http://www.eltern-bildung.net/pages/publikationen/qualitaetsmerkmale_schulischer_elternarbeit/subpages/qualitaetsmerkmale_schulischer_elternarbeit/index.html (staženo 2. 12. 2013).
- Derman - Sparks, L. (1989). A.B.C: Task Force. Anti-Bias Curriculum. Tools for Empowering Young Children. National Association for the Education of Young Children, Washington D.C.

- Family Involvement Network of Educators, Harvard Family Research project, Harvard Graduate school of Education www.hfrp.org
- Feřtek, T. (2011). Rodiče vítáni. Praktický návod jak usmřit rodiče a učitele našich dětí. Yanachí s. r. o., EduIn, Kafka Print, Praha.
- Hamburger Bildungsempfehlungen (2012) für die Bildung und Erziehung von Kindern in Tageseinrichtungen. Behörde für Arbeit, Soziales, Familie und Integration. Leitung Dr. Christa Preissling . Freie und Hansastadt Hamburg.
- Hladíková, M. (2011). Spolupráce učitele s rodiči žáků. Diplomová práce, vedoucí PhDr. Jaroslav Rezac, CSc., Masarykova univerzita Brno. http://is.muni.cz/th/174174/pdf_m?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dhlad%C3%ADkov%C3%A1%20agenda:th%26start%3D1 (staženo 8. 8. 2013).
- Inclusive Schools Network (2012). How do we build effective parent school partnerships in inclusive schools (Video). Cathy Giardina, Stetson and Associates INC. <http://www.youtube.com/watch?v=g2-sw-v40Gs> (staženo 10. 10. 2013).
- Inkluzivní škola. Komunikace. Jak komunikovat s těmi, pro které čeština není mateřský jazyk. Meta – sdružení pro příležitosti mladých migrantů o.s. <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina/komunikace>
- Inkluzivní škola. Vyzkoušejte si konkrétní formulace. Meta – sdružení pro příležitosti mladých migrantů o.s. <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/vyzkousejte-si-konkretni-formulace>)
- Kopřiva, P., Nováčková, J., Nevolová, D., Kopřivová, T. (2006). Respektovat a být respektován. 2. vyd. Spirála, Kroměříž.
- Krejčová, L. (2009). Psychohygiéna – burnout. A také Psychohygiéna učitele a výchovného poradce. In: Čáp, D. ... et al. Výchovné poradenství. Meritum. Wolters Kluwer. Praha.
- Krejčová, V. (n.d.) – Pracovní listy a texty ke studijním účelům. Spolupráce rodiny a školy. <http://www.uhk.cz/cs-cz/fakulty-a-pracoviste/pedagogicka-fakulta/katedry-a-ustavy/katedra-pedagogiky-a-psychologie/eDokumenty/Documents/Krej%C4%8Dov%C3%A1/ALTEVZD/Spolupr%C3%A1ce%20rodiny%20a%20%C5%A1koly.doc>. (staženo 15. 9. 2013).
- Krejčová, V. (ed.) (2005). Spolupráce školy s rodinou. Dokument projektu Malotřídky společně CZ.1.07/1.3.02/02.0029. www.vys-edu.cz/malotridky/VismoOnline_Action-Scripts/File.ashx?id_org=600656&id_dokumenty=1647 – v textu odkaz na zdroj – Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole: texty pro studijní disciplínu Teorie výchovy. Univerzita, H.K. Gaudeamus, Hradec Králové. (staženo dne 15. 8. 2013)
- Krejčová, V., Kargerová, J. (2003). Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro I. stupeň základní školy, 1. vyd. Step by step. Portál, Praha.

- Kritéria značky Rodiče vítání – úprava textu, vysvětlující komentář (13. 6. 2012). www.rodicevitani.cz (staženo 13. 9. 2013).
- Lábusová, A., Vávra, M., Radostný, L., Šmídová, M. (2012). Analýza Rodina a škola. Vzdělávací program Varianty. Člověk v tísni o. p. s. http://varianty.cz/download/pdf/analysis_9.pdf (staženo 10. 7. 2013).
- Mertin, V., Krejčová, L. (2013). Problémy s chováním ve škole – jak na ně: individuální výchovný plán, 1. vyd. Wolters Kluwer Česká republika, Praha.
- Metodické doporučení pro práci s Individuálním výchovným programem v rámci řešení rizikového chování žáků <http://www.msmt.cz/file/32879/> a Smlouvy s rodiči - <http://www.rodicevitani.cz/pro-rodice/smlouvy-s-rodici-proc-se-jich-nebat/>
- Moree, D. (2013). Učitelé na vlnách transformace: kultura školy před rokem 1989 a po něm. 1. vyd. Karolinum, Praha.
- MŠMT (2001). Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení. <http://www.msmt.cz/file/7347?highlightWords=%C5%A1koln%C3%AD+preventivn%C3%AD+program> (staženo 20. 10. 2013).
- Non Violent Communication, © PuddleDancer Press (2009). www.nonviolentcommunication.com
- Partners Czech (2004). Konflikt, kořen života: průvodce řešením konfliktů pro učitele a studenty středních škol, 2., rev. vyd. ed. Partners Czech, Praha.
- Pavlovská, M. (2004). Komunikace a řešení problémových situací ve škole. MSD, Brno.
- Perfect Crowd (2011). Vztah rodičů a školy jejich dítěte. Perfect Crowd Research. www.rodicevitani.cz (staženo 13. 9. 2013).
- Petlák, E. (2006). Klíma školy a klíma triedy. Iris, Bratislava.
- Plaňava, I. (2005). Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy-dovednosti-poruchy. 1. vyd. Grada Publishing, Praha.
- Rabušicová, M., Šedová, K., Trnková, K., Čiháček, V. (2004a). K otevřenosti škol vůči rodičům a veřejnosti. On the openness of schools towards parents and the public. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis. <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/viewFile/395/551> (staženo 13. 9. 2013).
- Rabušicová, M. a kol. (2004b). Škola a (versus) rodina, 1. vyd. Masarykova univerzita, Brno.
- Rabušicová, M., Pol, M. (1996). Vztahy školy a rodiny dnes: hledání cest k partnerství. Pedagogika 46, č.1, s. 49-61, č. 2, s.105-116.
- Rosenberg, M. (2013). Nenásilná komunikace – řeč života. Překlad Norma Garíová. 3. vyd. Portál, Praha.

- Stenmark (2009). Sociologický výzkum zaměřený na analýzu struktury postojů a očekávání veřejnosti k oblasti školství, výchovy a vzdělávání. Část 2. Postoje rodičů a žáků ke vzdělávání. Závěrečná zpráva z výzkumu pro: ČESKÁ REPUBLIKA - MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Praha. http://www.msmt.cz/file/10098_1_1/download/ (staženo 10. 10. 2013).
- Školský zákon č.561/2004 Sb. 561/2004 Sb. ZÁKON ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Šůra, A. (2010). Naše svobodné a zlobivé děti. Respekt 13. 4. 2010 (web), citováno podle <http://www.rodicevitani.cz/pro-rodice/clanky/nase-svobodne-a-zlobive-deti/> (staženo 2. 12. 2013).
- Trnková, K. (2004). Partnerství rodičů a škol: jeho podoby a podmínky. Kateřina Trnková In: Rabušicová, M., Šedová, K., Trnková, K., Čiháček, V. (2004). Škola a (versus) rodina, Masarykova univerzita, Brno.
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. R. III, and Kyzar, K. (2009). Family-Professional Partnerships as Catalysts for Successful Inclusion: A United States of America Perspective University of Kansas. Lawrence, Kansas, USA. <https://www.researchgate.net/signup.SignUpInstitutionLogin.html?dbw=true> (staženo 13. 9. 2013).
- Vališová, A. (2008). Jak získat, udržet a neztrácet autoritu. Grada. Praha.
- Základní škola T. G. Masaryka Mnichovice, Den otevřených dveří. http://www.zsmnichovice.cz/storage/2014010006_sb_denotevrdveri-program2014konen.pdf (staženo 15. 12. 2013)
- Zpráva EU (2000). Ukazatele kvality školního vzdělávání. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11063_cs.htm (staženo 13. 8. 2013).
- ZŠ Kunratice, Rodičovské kavárny. <http://www.zskunratice.cz/rodice/patron-sdruzeni-rodicu/aktivity/rodicovske-kavarny/rodicovska-kavarna-parova-vyuka-3669> (staženo 15. 12. 2013).
- ZŠ Kunratice, Školní zákovský řád. http://www.zskunratice.cz/files/users/2/tiny-browser-files/files/dokumenty/2013/2013_08-skolni_zakovsky_rad.pdf (staženo 15. 12. 2013).

UŽITEČNÉ ODKAZY

- www.rodicevitani.cz
- Časopis *Rodina a škola*
- www.inkluzivniskola.cz

VARIANTY – NA KAŽDÉM ZÁLEŽÍ

CO CHCEME A CO DĚLÁME?

Interkulturní vzdělávání

Podporujeme rozvoj úcty a respektu vůči sobě i druhým, a chceme tak předcházet projevům nesnášenlivosti a diskriminace. Vzděláváme v tématech, metodách, pří-

stupech a aktivitách, které pomáhají ve škole i mimo školu otevírat a zpracovávat otázky předsudků, hodnot, identity a rozmanitosti lidských životních příběhů.

Inkluze

Chceme se prostřednictvím vzdělávání podílet na vytváření inkluzivní společnosti, která je otevřená všem bez rozdílu. Nabízíme partnerství školám, učitelům, asistentům pedagoga i rodičům formou

kurzů a školení i prostřednictvím spoluprac na systémových změnách. Vytváříme metodiky pro učitele i asistenty pedagoga a katalogy podpurných opatření pro vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním.

Globální rozvojové vzdělávání

Usilujeme o to, aby každý byl zodpovědný za svět, ve kterém žije. Napomáháme začleňování globálně rozvojových témat do výuky, metodicky podporujeme učitele základních a středních škol a studenty pedagogických oborů prostřednictvím

individuálních konzultací či pestré škály seminářů, kurzů nebo letní školy (Učitelských lázní). Motivujeme je k zapojení do tradiční komiksové soutěže *Bohouš a Dáša mění svět*.

Migrace

Poskytujeme veřejnosti objektivní informace o migraci v Česku prostřednictvím médií a dalších zdrojů informací. Také se

snažíme bořit zaběhlé stereotypy o cizincích, a přispívat tak k lepšímu soužití migrantů a většinové společnosti.

Více informací na:

www.varianty.cz • www.respektneboli.eu • www.varianty.cz/svetovaskola • www.ptac.cz
www.activecitizens.cz • www.migration4media.net

Vzdělávací program společnosti Člověk v tísni, o. p. s.

PŘÍLOHY

DESATERO PRO SPOLUPRÁCI S RODINOU

VZDĚLÁVACÍ PROGRAM ZAČÍT SPOLU

1. Respektujeme úlohu rodičů.

Rodiče jsou nejvýznamnějšími činiteli ovlivňujícími vývoj dítěte. Mají právo a zároveň povinnost činit důležitá rozhodnutí týkající se jejich potomka. Bereme tuto jejich nezpochybnitelnou roli v každé situaci v úvahu a podle toho s nimi jednáme. Pěstujeme vzájemný respekt mezi učitelským týmem a rodinami.

2. Zachováváme důvěrnost.

Rodiny mají právo na ochranu svých osobních informací v průběhu i po ukončení školní docházky svého dítěte. Informace požadované od rodin omezuje pouze na takové, které jsou nezbytně nutné k zajištění efektivního vzdělávání dětí. Informace a záznamy o dítěti mají k dispozici pouze jeho rodiče. Když je třeba poskytnout tyto informace i jiným osobám, seznamujeme s tímto faktem rodiče předem a žádáme o jejich souhlas.

3. Mluvíme s rodinami o očekáváních, která vůči sobě máme.

Zejména na počátku (školního roku, školní docházky nebo ještě před vstupem dítěte do školy), ale i v průběhu školního roku zjišťujeme, jakou představu o vzdělávání svého dítěte a vzájemné spolupráci se školou rodiče mají. Zároveň otevřeně sdělujeme naše představy a záměry.

4. Podporujeme spolupráci s rodiči nabídkou vícero strategií k jejich zapojení.

Rodiny jsou odlišné. Co je zajímavé pro jednu, nemusí být přijatelné pro rodinu druhou. Jsme flexibilní a tvořiví, aby si každá rodina mohla vybrat takové formy spolupráce, které jí budou nejvíce vyhovovat.

5. Respektujeme, že konkrétní způsob spolupráce si volí rodina sama.

Naším úkolem je nabídnout rodinám co nejširší škálu možností ke spolupráci. Rozhodnutí, kterou z forem spolupráce rodina zvolí, už závisí na ní samotné.

6. Usilujeme o zapojení celé rodiny.

Ke spolupráci vyzýváme nejenom rodiče dětí, ale přispět mohou i další členové rodiny a její přátelé.

7. Plánujeme rodičovská setkání a konzultace v době, která rodině vyhovuje.

Dáváme rodičům možnost, vybrat si termín setkání z několika navržených variant, rodiče se mohou zapisovat do harmonogramu konzultací.

8. Zaměřujeme se na silné stránky rodiny a poskytujeme jí pozitivní zpětnou vazbu.

Zdůrazňujeme silné stránky rodiny a dosažené úspěchy. Dáváme rodinám najevo, že si ceníme jejich spolupráce a zapojení ve třídě.

9. Spolupracujeme s dalšími partnery školy.

Jsme otevření spolupráci s ostatními institucemi a organizacemi, jejichž nabídek využíváme a i naopak, přispíváme jim v rámci svých možností naší prací.

10. Víme, že všechno nejde hned...

Partnerské vztahy a intenzivní spolupráci s rodiči budujeme postupně, průběžným stavěním na malých úspěších. Vyžaduje to čas a úsilí. Víme, že je to náročné, ale nevzdáváme se.

(Krejčová, Kargerová, 2003, s. 150)

DESATERO PRO UČITELE A RODIČE

RODIČE VÍTÁNI

Pro učitele

- Mluvte s rodičem jako s rovnoprávným partnerem, respektujte jeho osobnost.
- Vnímejte rodiče jako „experta, který nejlépe zná své dítě“.
- Komunikujte s rodiči přímo, ne prostřednictvím dítěte.
- Berte dítě jako plnoprávnou součást učitelско-rodíčovské debaty o něm.
- Nevnímejte každý dotaz či kritiku jako osobní útok.

Pro rodiče

- Nedívejte se na učitele jako na protivníka, ale jako na spolupracovníka na výchově dítěte.
- Nejednejte s ním jako s pedagogickým sluhou a respektujte jeho odbornost.
- Přicházejte do školy raději se zdvořilým dotazem, ne s odhodláním bojovat.
- Ověřujte si informace od svého dítěte, bývají často zkreslené.
- Nepomlouvejte nikdy učitele svých dětí a rozhodně ne, když to mohou slyšet.

(Feřtek, 2011, str. 95)

Rodiče – nečekaní spojenci.

Jak rozvíjet partnerský dialog mezi školou a rodinou

Autoři: Alena Felcmanová M.A. a kolektiv Variant
Spoluautoři: PhDr. David Čáp, PhDr. Kristýna Titěrová a Mgr. Petra Vávrová a kolektiv Variant
Editace: Iva Janská, DiS.
Grafika: Ondřej Polony
Foto: Iva Zímová
Tisk: Akontext, s.r.o.
Vydal Člověk v tísni, o.p.s., vzdělávací program Varianty
Praha 2013

Tato příručka vznikla za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v rámci projektu Ententýky.

ISBN 978-80-87456-45-3

